

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

**«ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ
У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ»**

Харків
2019

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

**«ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ
У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ»**

**навчально-методичні матеріали
для самостійної роботи та практичних занять**

для студентів
другого (магістерського) освітньо-кваліфікаційного рівня
галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право»
денних факультетів

Харків
2019

«Цивільний захист у надзвичайних ситуаціях»: навчально-методичні матеріали для самостійної роботи та практичних занять для студентів другого (магістерського) освітньо-кваліфікаційного рівня галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» денних факультетів / уклад.: Зенін А. П., Карманний Є. В., Ковжога С. О. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2019. 96 с.

У к л а д а ч і : А. П. Зенін,
Є. В. Карманний,
С. О. Ковжога

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2019

ВСТУП

Змістом дисципліни «Цивільний захист у надзвичайних ситуаціях» є правовий (суб'єкти, правові відносини, права та обов'язки, відповідальність) та організаційний (заходи, пов'язані із захистом населення, територій, природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій та функціонуванням Єдиної державної системи цивільного захисту України) механізми правового регулювання відносин, пов'язаних із органами державної влади, місцевого самоврядування та правоохоронних органів, які є складовими Єдиної державної системи цивільного захисту України (ЄДСЦЗ), а також прав і обов'язків громадян, обов'язків підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності та виду діяльності, у сфері цивільного захисту.

Метою вивчення даної дисципліни є:

1) на виконання вимог законодавства України у сфері цивільного захисту до обов'язкового навчання студентів закладів вищої освіти з питань цивільного захисту та дій у надзвичайних ситуацій і законодавства у сфері правоохоронної діяльності – формування спеціальних компетенцій безпечної професійної діяльності в небезпечних ситуаціях;

2) вироблення навичок дій з виконання заходів цивільного захисту та використання засобів індивідуального захисту;

3) набуття знань у галузі захисту прав людини у сфері цивільного захисту та радіаційної безпеки, а також правових заходів запобігання надзвичайним ситуаціям;

4) формування у магістрів управлінських знань та компетенцій юрисконсульта керівництва суб'єкта господарювання з дотримання вимог законодавства у сфері цивільного захисту щодо планування та організації заходів цивільного захисту персоналу;

5) оволодіння знаннями та компетенціями магістра з виявлення та оцінки небезпек у надзвичайних ситуаціях, аналізу проблем забезпечення безпеки для прийняття обґрунтованих рішень до вибору заходів та засобів захисту персоналу в складних та непередбачуваних умовах надзвичайних ситуацій.

Мета дисципліни щодо реалізації обов'язкового навчання студентів питань цивільного захисту визначається вимогами таких законодавчих актів у сфері цивільного захисту, як:

1. Кодекс цивільного захисту України (введений в дію 01.07.2013 р.):

Стаття 21: «Громадяни України зобов'язані вивчати способи захисту від надзвичайних ситуацій та дій у разі їх виникнення, надання домедичної допомоги постраждалим, правила користування засобами захисту».

Стаття 28: Для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій можуть залучатися ...інші військові формування та правоохоронні органи...

Стаття 39: Навчання студентів діям у надзвичайних ситуаціях здійснюється за місцем навчання. Організація навчання студентів діям у надзвичайних ситуаціях покладається на центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки. Стандартами професійно-технічної та вищої освіти передбачається набуття знань у сфері цивільного захисту.

Стаття 40: Допуск до роботи осіб, які не пройшли навчання, інструктаж і перевірку знань з питань цивільного захисту, з пожежної безпеки забороняється.

Стаття 41: Навчання студентів діям у надзвичайних ситуаціях та правилам пожежної безпеки є обов'язковим і здійснюється під час навчально-виховного процесу за рахунок коштів, передбачених на фінансування навчальних закладів.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013р. № 444 «Порядок здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях»:

П.19: Організація навчання студентів здійснюється МОН згідно із затвердженими ним і погодженими з Державною службою України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) навчальними програмами з вивчення заходів безпеки, способів захисту від небезпечних факторів, викликаних надзвичайними ситуаціями, надання домедичної допомоги.

П.20: Підготовка студентів вищих навчальних закладів

до дій у надзвичайних ситуаціях здійснюється за нормативними навчальними дисциплінами «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист», які відповідно передбачають:

- формування у студентів, що навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, знань, умінь та навичок щодо забезпечення необхідного рівня безпеки у надзвичайних ситуаціях відповідно до майбутнього профілю роботи, галузевих норм і правил;

- формування у студентів, що навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра, умінь з превентивного і аварійного планування та управління заходами цивільного захисту.

П.25: МОН здійснює контроль і бере участь у моніторингу якості підготовки у навчальних закладах студентів з питань навчання діям у надзвичайних ситуаціях.

П.26: Навчання студентів здійснюється під час навчально-виховного процесу за рахунок коштів, передбачених для фінансування навчальних закладів.

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 р. № 11 «Положення про єдину державну систему цивільного захисту»:

П.6. Єдина державна система цивільного захисту України складається з постійно діючих функціональних і територіальних підсистем та їх ланок.

Додаток 1: МОН створює функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності); МВС створює функціональну підсистему забезпечення охорони громадського порядку і організації безпеки дорожнього руху.

Додаток 2: МВС створює спеціалізовану службу цивільного захисту з охорони громадського порядку.

П. 41: Основну частину робіт, пов'язаних з реагуванням на надзвичайну ситуацію..., виконують сили цивільного захисту ... з надання їм необхідної допомоги підрозділами ДСНС, МВС тощо.

П.43: До работ з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій...можуть залучатися ...інші військові формування та правоохоронні органи.

4. Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту: затверджено наказом МОН від 21.11.2016 № 1400:

П.3: Метою створення функціональної підсистеми є організація та здійснення заходів цивільного захисту, пов'язаних із навчанням студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності).

П.4.9. Завданнями функціональної підсистеми є:.... навчання працівників та учасників навчально-виховного процесу щодо поведінки та дій у разі виникнення надзвичайної ситуації.

П.13.1. Основними заходами щодо впровадження діяльності функціональної підсистеми є: ...забезпечення нормативного, організаційного та науково-методичного супроводу впровадження у навчальний процес для вищих навчальних закладів – лекцій, тренінгів та об'єктових тренувань з вивчення заходів безпеки, способів захисту від небезпечних факторів, викликаних надзвичайними ситуаціями.

5. Національний стандарт України ДСТУ 5058:2008. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях:

П.4.2.3. Метою та основними завданнями навчання діям у надзвичайних ситуаціях населення групи В (студентів вищих навчальних закладів I-VI рівнів акредитації) є:

- вивчення правил поведінки й основних заходів захисту в умовах надзвичайної ситуації,
- формування практичних навичок щодо індивідуальних та колективних дій в умовах надзвичайних ситуацій,
- засвоєння правил користування колективними та індивідуальними засобами захисту і їх практичне використання,

- набуття практичних навичок надання першої медичної допомоги постраждалим.

П.4.3.1.3: Під час розроблення програм навчання діям у надзвичайних ситуаціях для кожного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня органами освіти обов'язково має передбачено для студентів – щодо управління цивільним захистом на основі професійних задач, що вирішуються керівниками та фахівцями підприємств, установ, організацій відповідно до галузевого напрямку.

6. Закон України «Про Національну поліцію»:

стаття 23. Поліція: ...вживає всіх можливих заходів для надання невідкладної допомоги особам, які опинилися в небезпечній ситуації...; здійснює контроль у межах своєї компетенції за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки...; сприяє забезпеченню правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації.

7. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»:

стаття 7. Обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність: П.7: ...брати участь у здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання.

8. Закон України «Про службу безпеки України»

стаття 24.: Служба безпеки України зобов'язана:

П. 11: сприяти забезпеченню режиму надзвичайного стану, а також ліквідації наслідків стихійного лиха, значних аварій, катастроф та інших надзвичайних ситуацій; П. 17: брати участь у розробленні та здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання.

Студенти у процесі засвоєння навчальної дисципліни «Цивільний захист у надзвичайних ситуаціях» повинні

знати:

- історичну першість України у світовому державо-творенні щодо запровадження та розвитку державних систем цивільної оборони населення;
- призначення основних правових актів законодавства у сфері цивільного захисту;
- поняття, ознаки, характеристики надзвичайних ситуацій на території України;
- правову процедуру класифікації надзвичайних ситуацій та порядок визначення джерел фінансування робіт з реагування та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- сучасні проблеми державної системи цивільного захисту населення й територій України;
- склад органів та структуру державного керівництва Єдиної державної системи цивільного захисту України;
- склад та порядок взаємодії з підрозділами Харківської територіальної підсистеми цивільного захисту;
- призначення та зміст основних заходів цивільного захисту населення від надзвичайних ситуацій;
- практичні рекомендації до виконання таких заходів цивільного захисту, як оповіщення, інформування, евакуація, радіаційний захист, хімічний захист;
- вимоги законодавства до обов'язків керівників та посадових осіб з питань цивільного захисту персоналу;
- зміст та порядок роботи керівника з підготовки та керівництва заходами радіаційного захисту персоналу;
- вимоги законодавства до організації та планування заходів цивільного захисту суб'єктів господарювання;
- права та обов'язки громадян у сферах цивільного захисту;
- права громадян у сфері радіаційної безпеки;
- положення законодавства стосовно захисту прав громадян з питань компенсації та відшкодування шкоди, заподіяної надзвичайними ситуаціями та їх факторами;
- вимоги «ядерного законодавства» щодо нормування до опромінення населення з точки зору заходів радіаційного

захисту населення;

- перелік і призначення засобів та заходів радіаційного захисту окремої людини та населення;

- склад та класифікацію, призначення та захисні властивості засобів індивідуального захисту людини;

- правила підготовки та безпечного використання протигазів та захисних комплектів;

- призначення та правила застосування засобів колективного захисту;

- вимоги законодавства до утримання та використання захисних споруд;

- призначення та правила роботи з побутовими дозиметрами;

- правила дій в небезпечних умовах надзвичайних ситуацій;

- призначення та зміст правових заходів запобігання надзвичайним ситуаціям;

- сучасні проблеми та новітні інновації і концепції запобігання надзвичайним ситуаціям;

- вади чинного законодавства у сфері цивільного захисту та напрями його вдосконалення;

- склад та порядок застосування санкцій до суб'єктів господарювання за порушення вимог законодавства з питань цивільного захисту;

уміти:

- орієнтуватися в законодавчому полі цивільного захисту з метою додержання вимог цього законодавства в правоохоронній та господарській діяльності;

- виявляти загрози виникнення надзвичайних ситуацій;

- оцінювати шляхи вирішення проблем безпеки (захисту) в умовах надзвичайних ситуацій, що характеризуються недостатньою інформацією про небезпеки та умови;

- продукувати ідеї та рішення на організацію заходів безпеки та захисту в складних небезпечних та непередбачуваних умовах надзвичайних ситуацій;

- здійснювати обґрунтований вибір засобів та заходів

захисту в умовах суперечливих вимог безпеки;

- оцінювати та підтримувати стан безпеки на підставі прогнозування розвитку небезпечної ситуації;

- самостійно навчатися навичок цивільного захисту протягом життя;

- обґрунтовано спілкуватися та взаємодіяти з фахівцями цивільного захисту з питань виконання вимог законодавства у сфері захисту у надзвичайних ситуаціях, використовуючи термінологію цивільного захисту;

- розв'язувати складні задачі організації заходів цивільного захисту персоналу юридичних установ відповідно вимог законодавства у сфері цивільного захисту населення;

- застосовувати знання законодавства у сфері цивільного захисту для захисту прав громадян з питань цивільного захисту та радіаційної безпеки;

- демонструвати знання структури державного керівництва цивільним захистом населення України;

- пояснити взаємодію органів виконавчої влади, правоохоронних органів та позаштатних формувань цивільного захисту юридичних установ у питаннях забезпечення цивільного захисту персоналу;

- оцінювати захисні властивості засобів індивідуального захисту та здійснювати їх правильний вибір;

- виконувати дії з підготовки та застосування протигазів та захисних костюмів;

- продемонструвати знання порядку безпечних дій у певних небезпечних ситуаціях;

- пояснити правові механізми реалізації прав громадян у сфері цивільного захисту та радіаційної безпеки;

- впроваджувати вимоги законодавства до планування заходів цивільного захисту персоналу;

- впроваджувати вимоги законодавства у сфері цивільного захисту в особисту професійну діяльність, у правоохоронну діяльність;

- безпечно діяти в умовах надзвичайних ситуацій.

Особливістю дисципліни є практична спрямованість знань з питань захисту населення та персоналу від надзвичайних ситуацій. Практична спрямованість

знань забезпечується вивченням та розумінням: правил дій у надзвичайних ситуаціях та практичних рекомендацій до виконання основних заходів цивільного захисту, правових та організаційних механізмів реалізації вимог законодавства у сфері цивільного захисту до захисту населення та персоналу від надзвичайних ситуацій, реалізації прав та обов'язків громадян у сфері цивільного захисту, вимог законодавства до обов'язків керівників суб'єктів господарювання з питань організації та керівництва заходів цивільного захисту персоналу з розробкою відповідних нормативних документів, а також відпрацюванням навчальних питань у формі тренінгів № 1-6. При проведенні тренінгів основна увага приділяється практичному опрацюванню матеріалу, що вивчається, коли в процесі моделювання спеціальних завдань-ситуацій студенти мають можливість розвивати і закріплювати необхідні знання і навички, змінювати ставлення до свого досвіду і використаним під час роботи підходам. Тренінги № 4 і № 5 відбуваються у формі інтерактивного методу навчання – «ділової гри», під час якої студент у ролі керівника правоохоронного органу (юрис-консульта керівника) у взаємодії з товаришами по групі формує навички оцінки небезпечної ситуації з елементами прогнозування та на її основі – навички вибору та прийняття рішень щодо захисту персоналу в складній непередбачуваній ситуації радіоактивного забруднення місцевості.

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри трудового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого (протокол № 1
від 06.09.2018 р.)

1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ»

Т е м а 1. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Основні поняття цивільного захисту: функція держави з цивільного захисту, основні шляхи захисту від надзвичайних ситуацій, надзвичайна ситуація, класифікація надзвичайних ситуацій, мета та правова процедура класифікації, ознаки та показники наслідків надзвичайних ситуацій.

Організаційне забезпечення цивільного захисту населення України. Історико-правові аспекти створення та розвитку державних систем цивільного захисту України та країн Європейського Союзу. Організаційний склад та структура державного керівництва Єдиної державної системи цивільного захисту України (ЄДСЦЗ). Місце правоохоронних органів в ЄДСЦЗ. Склад Харківській територіальній підсистемі цивільного захисту та взаємодія з її підрозділами у разі виникнення надзвичайних ситуацій.

Т р е н і н г 1. Класифікація за характером та рівнями реальної надзвичайної ситуації.

Правове забезпечення цивільного захисту населення. Законодавча база цивільного захисту України. Правове регулювання запобігання надзвичайним ситуаціям: правові заходи запобігання надзвичайним ситуаціям, повноваження державного нагляду (контролю) у сфері цивільного захисту, санкції до суб'єктів господарювання за порушення законодавства у сфері цивільного захисту. Права та обов'язки громадян у сфері цивільного захисту.

Ядерне законодавство України: вимоги законодавства до забезпечення радіаційної безпеки населення.

Тренінг 2. Права та обов'язки громадян у сфері цивільного захисту: порядок дій при випадковому виявленні пожежі в житловому будинку.

Тема 2. ВИМОГИ ЗАКОНОДАВСТВА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПЛАНУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛУ

Склад та завдання основних заходів цивільного захисту населення у надзвичайних ситуаціях. Практичні рекомендації до виконання заходів оповіщення й інформування.

Призначення та зміст заходу радіаційного захисту населення й персоналу. Поняття про: радіаційні небезпеки, дозу опромінення, основні дозові межі опромінення населення. Оцінка стану радіаційних небезпек на території України, актуальність радіаційного захисту населення. Поняття радіаційної безпеки.

Тренінг 3. Порядок дій при отриманні сигналів оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій.

Вимоги законодавства до обов'язків керівника (суб'єкта господарювання) з планування та організації заходів цивільного захисту персоналу. Нормативні документи, що розробляються в установах (суб'єктах господарювання) з питань цивільного захисту персоналу. Вимоги законодавства до складу та завдань формувань цивільного захисту, що створюються в юридичних установах (правоохоронних органах).

Тренінг 4. Порядок роботи начальника цивільного захисту юридичної установи щодо забезпечення захисту працівників у радіаційно небезпечній ситуації.

Поняття про радіаційно небезпечну ситуацію. Вимоги «ядерного» законодавства до нормування дозового опромінення населення стосовно заходів радіаційного захисту, до забезпечення захисту життя і здоров'я людини та персоналу від впливу іонізуючого випромінювання. Поняття про дозиметричний контроль та дозиметричні прилади. Правила роботи з дозиметрами.

Зміст роботи керівника установи з оцінки радіаційно

небезпечної обстановки та організації радіаційного захисту персоналу: порядок підготовки та прийняття рішень на захист персоналу у складних непередбачуваних умовах радіаційно небезпечної ситуації, прогнозування ситуації та наслідків впливу радіаційних небезпек.

Тренінг 5. Практичне відпрацювання за картою дій керівника цивільного захисту щодо захисту працівників в умовах радіаційно небезпечної ситуації.

Т е м а 3. ПРАВИЛА ДІЙ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Класифікація та призначення засобів індивідуального захисту. Устрій та захисні властивості протигазів. Порядок підготовки протигазів до використання, правила безпечного застосування протигазів. Устрій та захисні властивості засобів захисту шкіри. Правила підготовки й використання захисних костюмів та комплектів. Рекомендації до самостійного виготовлення простіших засобів захисту органів дихання та шкіри.

Тренінг 6. Порядок дій з підготовки та застосування протигазів та захисних костюмів.

Зміст заходів та практичні рекомендації до виконання заходів з евакуації, укриття у захисних спорудах цивільного захисту, хімічного захисту. Вимоги законодавства до організації заходів з евакуації населення та персоналу. Класифікація та призначення засобів колективного захисту. Вимоги законодавства до утримання й використання захисних споруд. Правила поведінки під час укриття в захисних спорудах.

2. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Теми	Кількість годин				Вид контролю
	всього за темою	аудиторних		самостійна робота	підсумковий
		лекції	практичні заняття		
<i>1</i>	2	3	4	5	6
1. Організаційно-правове забезпечення цивільного захисту населення України	9	-	6	3	
2. Вимоги законодавства до організації та планування цивільного захисту персоналу	12	-	6	6	
3. Правила дій у надзвичайних ситуаціях з використанням засобів індивідуального захисту	9	-	4	5	
Разом	30	-	16	14	Залік

3. ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Т е м а 1. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Практичне заняття № 1

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

П л а н

1. Поняття цивільного захисту.
2. Поняття про надзвичайні ситуації.

П и т а н н я д л я о б г о в о р е н н я

1. Актуальність здійснення та вивчення питань цивільного захисту населення в сучасних умовах.
2. Визначення цивільного захисту як функції держави.
3. Цивільний захист як показник рівня безпеки людини та всього населення в країні.
4. Основні шляхи захисту від надзвичайних ситуацій. Правові особливості шляху запобігання надзвичайним ситуаціям.
5. Визначення понять «аварія», «катастрофа», «надзвичайна ситуація» та причинно-наслідковий зв'язок цих небезпечних явищ.
6. Класифікація надзвичайних ситуацій за характером та рівнями. Ознаки та показники наслідків надзвичайних ситуацій.
7. Правова процедура проведення класифікації надзвичайних ситуацій: алгоритм класифікації, нормативно-правові акти класифікації.
8. Мета й правові питання проведення класифікації надзвичайної ситуації за характером та рівнями.

Завдання для самостійної роботи (ЗСР № 1)

1. Ксерокопіювати список рекомендованої літератури і вкласти в конспект дисципліни.

2. Ксерокопіювати табл. 1. «Зв'язок з органами та силами цивільного захисту Харківської територіальної підсистеми ЄДСЦЗУ» (див. с. 27).

3. У нормативно-правових актах – Кодексі ЦЗУ, Класифікаторі надзвичайних ситуацій ДК 019:2010, постанові Кабінету Міністрів України від 24.03.2004 р. № 368 знайти та виписати в конспект визначення 8-ми видів надзвичайних ситуацій згідно з класифікацією: 4 – за характером, 4 – за рівнями.

Список нормативно-правових актів та літератури

1. Ковжого С. О., Тузіков С. А., Карманний Є. В., Зенін А. П. Цивільний захист і охорона праці в галузі: навч. посібник. Харків: Право, 2013. С.10-12.

2. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни. Безпека життєдіяльності / уклад.: О. Д. Малько, А. Ф. Лазутський, В. А. Молодцов, А. В. Писарев. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2012. С. 63–68.

3. Ковжого С. О., Малько О. Д., Полежаєв А. М. Безпека життєдіяльності: навч. посібник. Харків: Право, 2012. С. 289–294 (С. 293 – таблиця класифікації НС за рівнями).

4. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI (Ред. від 01.01.2018 р., підстава – 2246-VIII). *Відомості Верховної Ради України* від 30.08.2013 р. 2013 р., № 34-35, С. 1802, Ст. 458. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>. Ст. 1-7.

5. Національний класифікатор України ДК 019:2010 «Класифікатор надзвичайних ситуацій»: наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. № 457 (док. va457609-10. Ред. від

11.10.2010 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va457609-10>.

6. Про затвердження порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями: постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2004 р. № 368 (док. № 368-2004-п, ред. від 11.06.2013. підстава – 380-2013-п). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/368-2004-%D0%BF>

7. Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій: Наказ МВС України від 06.08.2018 № 658. (док. z0969-18, поточна ред., прийняття від 06.08.2018). Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28.08.2018 р. за № 969/32421. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0969-18#n7>

8. Ярошенко О. М., Зенін А. П. Цивільний захист: Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 11: Трудове право / редкол.: С. М. Прилипко (голова), М. І. Іншин (заст. голови), О. М. Ярошенко та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2018. С. 745–749.

9. Ярошенко О. М., Зенін А. П. Надзвичайна ситуація: Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 11: Трудове право / редкол.: С. М. Прилипко (голова), М. І. Іншин (заст. голови), О. М. Ярошенко та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2018. С. 344–348.

Практичне заняття 2

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

П л а н

1. Призначення та склад Єдиної державної системи цивільного захисту України: підсистеми та сили цивільного захисту ЄДСЦЗ.

2. Схема структури державного управління ЄДСЦЗУ.

т3. Історично-правові засади створення та розвитку державних систем цивільного захисту України: історична першість України у світовому процесі створення державних систем захисту населення.

4. Історичні аспекти створення та розвитку державних систем цивільного захисту західноєвропейських держав.

5. Відпрацювання тренінгу № 1.

П и т а н н я д л я о б г о в о р е н н я

1. Призначення та організаційний склад Єдиної державної системи цивільного захисту України. Підсистеми цивільного захисту ЄДСЦЗУ.

2. Склад та призначення сил цивільного захисту ЄДСЦЗУ.

3. Схема структури державного управління ЄДСЦЗУ: державні органи та зв'язки чотирирівневої структури управління ЄДСЦЗУ, органи керівництва ЄДСЦЗУ.

4. Склад сил цивільного захисту Харківської територіальної підсистеми ЄДСЦЗУ та порядок взаємодії з їх підрозділами (табл. № 1. Зв'язок з органами та силами цивільного захисту Харківської територіальної підсистеми ЄДСЦЗУ.

5. Місце та завдання правоохоронних органів у складі ЄДСЦЗУ.

6. Історично-правові засади створення та розвитку державної системи цивільного захисту України.

7. Історична першість та місце України у світовому процесі створення та розвитку державних систем цивільної оборони населення.

8. Історичні аспекти створення та розвитку державних систем цивільного захисту в країнах Євросоюзу.

З а в д а н н я на виконання індивідуальної самостійної роботи (ІСР): видача та роз'яснення методичних рекомендацій до виконання ІСР, видача переліку тем ІСР.

Класифікація за характером та рівнями реальної надзвичайної ситуації

Завдання: Класифікувати за характером та рівнем надзвичайну ситуацію з вибухів боєприпасів на 65-му армійському арсеналі біля м. Балаклея Харківської області 23 березня 2017 р.

Вихідна інформація – події надзвичайної ситуації біля Балаклєї:

- вночі 23 березня 2017 р. на території 65 ракетно-артилерійського арсеналу військової частини МОУ біля м. Балаклєї Харківської області виникла надзвичайна ситуація, пов'язана з вибухом боєприпасів та пожежею. На кількох майданчиках зберігання ракетно-артилерійського озброєння (танкові й артилерійські снаряди 125- і 152-мм) сталися вибухи, виникла пожежа, яка спричинила детонацію інших багатьох тисяч боєприпасів;

- загинула 1 жінка 1951 р. н. (знайдена мертвою під завалом дома), поранення отримали 3 особи;

- евакуйовано понад 20 тисяч людей із Балаклєї та навколишніх сіл (з Балаклєї вночі була стихійна масова евакуація – виїхало більш 16 тис людей);

- постраждалими визнано 4 тисячі мешканців м. Балаклєї, а також мешканців 3-х селищ;

- очолив оперативний штаб з ліквідації НС т.в.о. голови ДСНС Мельчущий сумісно з представниками Ген. штабу МОУ. У район НС прибули голова ХОДА Ю. Світлична, вице-прем'єр-міністр Г. Зубко, пізніше – прем'єр-міністр В. Гройсман;

- у зоні надзвичайної ситуації зосереджено угруповання сил загальною чисельністю біля 2700 осіб та 240 одиниць техніки, у тому числі від ДСНС – 420 осіб та 107 одиниць спеціальної та пожежної техніки (решта – з МОУ), у тому числі: 55 пожежних машин, 6 пожежних танків, 2 інженерні машини розгородження, 25 машин швидкої допомоги, 100 лікарів. На залізничній станції Шебелинка чергують два пожежні потяги Укрзалізниці;

- економічні збитки: голова комітету ВРУ з питань національної безпеки й оборони С. Пашинський оцінив обсяги втраченого внаслідок пожежі в Балаклі у мільярд доларів. Зазнали пошкодження різного ступеня 243 житлові будівлі населення: на відновлення життєдіяльності з бюджету області виділено 3 млн, з Держ. бюджету – більш 20 млн грн.

За фактом вибухів на складах у Балаклі відкрито кілька кримінальних проваджень. Про це 23 березня повідомив головний військовий прокурор України Анатолій Матіос: «Військовою прокуратурою, крім того, як внесена стаття 113 ККУ – диверсія, Службою безпеки України зареєстровано кримінальне провадження за ч. 3, статті 425 ККУ – недбале ставлення військової особи до служби, що спричинило тяжкі наслідки».

Порядок проведення класифікації надзвичайної ситуації

1. За якими ознаками та показниками класифікуються надзвичайні ситуації за характером та рівнями ?

2. Зі скількох етапів складається правова процедура класифікації надзвичайної ситуації? На підставі яких нормативно-правових актів виконується кожний етап класифікації надзвичайної ситуації?

3. Які правові питання визначає класифікація надзвичайної ситуації за характером? Для яких заходів реагування на надзвичайну ситуацію вони потрібні?

4. Які правові питання визначає класифікація надзвичайної ситуації за рівнями? Для яких заходів реагування вони потрібні?

5. На підставі положень нормативно-правових актів [4, 7, 8, 9] та за допомогою посібників [2,3] виконати порядок класифікації надзвичайної ситуації на 65-му арсеналі за характером та рівнем відповідно етапам № 2 і № 3 процедури класифікації.

Завдання для самостійної роботи (ЗСР № 2)

1. Ознайомитися з методичними рекомендаціями до виконання індивідуальної самостійної роботи та вибрати індивідуальну тему роботи .

2. З Інтернет-ресурсів знайти та дописати до матеріалів заняття відповідні історичні події і дати становлення та розвитку державних систем цивільного захисту західноєвропейських країн.

Список нормативно-правових актів та літератури

1. Ковжога С. О., Тузіков С. А., Карманний Є. В., Зенін А. П. Цивільний захист і охорона праці в галузі: навч. посібник. Харків: Право, 2013. С. 10–12.

2. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності» / уклад.: О. Д. Малько, А. Ф. Лазутський, В. А. Молодцов, А. В. Писарев. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2012. С. 63–68.

3. Ковжога С. О., Малько О. Д., Полежаєв А. М. Безпека життєдіяльності: навч. посібник. Харків: Право, 2012. С. 289–294. (ст. 293 – таблиця класифікації НС за рівнями).

4. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI (Ред. від 01.01.2018 р., підстава – 2246-VIII). *Відомості Верховної Ради України* від 30.08.2013 р. – 2013 р., № 34–35, С. 1802, Ст. 458. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>. Статті 1–7.

5. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 р. № 11 (док. 11-2014-п, ред. від 13.06.2018 р., підстава – 450-2018-п). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF>

6. Про затвердження Положення про спеціалізовані служби цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів

України від 08.07.2015 р. № 469 (док. 469-2015-п, ред. від 05.01.2019, підстава – 1158-2018-п). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469-2015-%D0%BF>

7. Національний класифікатор України ДК 019:2010 «Класифікатор надзвичайних ситуацій»: наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. № 457 (док. va457609-10, ред. від 11.10.2010 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va457609-10>.

8. Про затвердження порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями: постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2004 р. № 368 (док. № 368-2004-п, ред. від 11.06.2013. підстава – 380-2013-п). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/368-2004-%D0%BF>

9. Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій: наказ МВС України від 06.08.2018 № 658 (док. z0969-18, поточна ред., прийняття від 06.08.2018). Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28.08.2018 р. за № 969/32421. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0969-18#n7>

10. Цивільній обороні України – 80! *Надзвичайна ситуація*: 2012. № 2.

11. Ярошенко О. М., Зенін А. П. Цивільний захист: Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 11: Трудове право / редкол.: С. М. Прилипко (голова), М. І. Іншин (заст. голови), О. М. Ярошенко та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2018. С. 745–749.

12. Малько О. Д., Карманний Є. В. До питання про математичну модель прогнозування виникнення надзвичайної ситуації техногенного характеру. *Проблеми надзвичайних ситуацій*: зб. наук. пр. Національного університету цивільного захисту України. Харків: НУЦЗУ, 2016. Вип. 23. С. 98–102. 2016. URL: http://nuczu.edu.ua/ukr/science/y_pns/y_pns_archive/y_pns_ar23/.

13. Андріїв Н. О., Карманний Є. В. Роль теоретико-правового аналізу надзвичайних ситуацій, як складової цивільного захисту, у збереженні життя та здоров'я населення. *Техногенно-екологічна безпека України: стан та перспективи розвитку*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Ірпінь, 18 квіт. 2013 р. Ірпінь:

НУДПСУ, 2013. С. 181–182.

14. Дорохова О. О., Карманний Є. В. Особливості реагування та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, пов'язаної з техногенною катастрофою на базі артилерійського озброєння в селі Новобогданівка. *Безпека життєдіяльності людини в регіонах України*: матеріали III-ї студ. наук. конф. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України», 2012. С. 80–82.

Практичне заняття 3

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

П л а н

1. Законодавча база цивільного захисту.
2. Правові заходи запобігання надзвичайним ситуаціям.
3. Права та обов'язки громадян у сфері цивільного захисту.
4. Санкції до суб'єктів господарювання за порушення вимог законодавства з питань цивільного захисту.
5. Відпрацювання тренінгу № 2.

П и т а н н я д л я о б г о в о р е н н я

1. Основні законодавчі акти у сфері цивільного захисту України.
2. Завдання та зміст Кодексу цивільного захисту України.
3. Призначення та зміст правових заходів запобігання надзвичайним ситуаціям: моніторинг і прогнозування надзвичайних ситуацій, державна стандартизація у сфері цивільного захисту, експертиза у сфері цивільного захисту, сертифікація, страхування у сфері цивільного захисту.
4. Повноваження державного нагляду (контролю) у сфері техногенної та пожежної безпеки.
5. Санкції за порушення вимог законодавства з питань цивільного захисту до суб'єктів господарювання.
6. Права громадян у сфері цивільного захисту.

7. Обов'язки громадян у сфері цивільного захисту.
8. Ядерне законодавство, поняття радіаційної безпеки та радіаційного захисту населення.
9. Вимоги ядерного законодавства до забезпечення радіаційної безпеки населення.

Т Р Е Н І Н Г № 2

Права та обов'язки громадян у сфері цивільного захисту: порядок дій при випадковому виявленні пожежі в житловому будинку

Завдання: визначити та доповісти про порядок своїх дій у разі випадкового виявлення пожежі в житловому багатоповерховому будинку. (для обговорення викликається студент, який часто запізнюється на заняття).

Вихідна обстановка ситуації. Після закінчення НЮУ ви працюєте на хорошій роботі, але студентська звичка запізнюватися залишилася. Ваш начальник попередив, що ще одне запізнення на роботу буде загрожувати звільненням. Сьогодні на ранок назначено важливу нараду у начальника з вашою присутністю, тому ви поспішаєте і вибрали шлях на роботу по незнайомій вулиці, де рано вранці мало людей і машин. Раптово ви побачили, що в квартирі верхнього поверху п'ятиповерхового будинку пожежа, в диму якої метушаться люди, але весь будинок ще спить і на вулиці, крім вас, нікого поруч немає.

Подумайте й дайте відповіді на запитання:

1. Як Ви вчините в такий ситуації :
 - а) залишитесь для виклику пожежно-рятувальної служби та допомоги в порятунку людей?
 - б) продовжите шлях на роботу, де чекає начальник, щоб не ризикувати хорошою роботою?
2. Яка відповідальність загрожує людині, яка не вжила ніяких заходів щодо рятування людей, виявивши цілковиту байдужість?
3. Що можна зробити для рятування людей від пожежі в такій ситуації? Які дії можна виконати для рятування людей в

ранковий час, коли більшість зазвичай спить?

4. Зобов'язані чи Ні викликати пожежно-рятувальну службу в умовах, коли, крім вас, нікого немає?

5. За якою законодавчою вимогою ви зобов'язані повідомляти службу екстреної допомоги про виникнення надзвичайної ситуації?

6. Як викликати пожежно-рятувальну службу?

7. Як швидко дізнатися адресу будинку, що охоплений пожежею, для виклику пожежних?

8. Треба чи ні називати своє прізвище у разі виклику пожежних (хоча ваше прізвище обов'язково запитають)?

9. У результаті дій з викликом пожежних ви сильно спізнилися на роботу, і керівник звільнив вас за це, як він попереджав. Які дані у такому разі зможуть захистити вас у суді та забезпечать апеляцію для відновлення на роботі?

Порядок виклику та взаємодій з оперативно-рятувальними службами студенти вивчають за допомогою таблиці № 1 «Зв'язок з органами керівництва та силами цивільного захисту Харківської територіальної підсистеми ЄДСЦЗ».

Т а б л и ц я 1. Зв'язок з органами керівництва та силами цивільного захисту Харківської територіальної підсистеми ЄДСЦЗ

Пожежна оперативно-рятувальна служба цивільного захисту	101
Територіальне Головне управління ДСНС в Харківській обл. (м. Харків, вул. Шевченка, 8): начальник чергової зміни (цілодобово)	112 (057)-739-3224
Департамент цивільного захисту Харківської ОДА: приймальня черговий диспетчерського пункту (цілодобово)	(057)-738-0253 (057)-700-3090
Аварійно-рятувний загін спеціального призначення ГУ ДСНС в Харківській обл. (вул. Ньютона, 132-А)	(057)-297-0193
Обласний територіальний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф (пр. Незалежності,13)	(057)-734-9100

Головне управління Національної поліції в Харківській обл.: чергова частина Управління патрульної поліції в Харківській обл.	102 (057)-705-9300 (057)-707-0104
Черговий Управління СБУ в Харківській області	(057)-700-1661
Харківська обласна аварійно-рятувальна водолазна служба (м. Харків, пл. Свободи, 5, Держпром-4, к. 355)	(057)-705-1543
Комунальна установа «Спеціалізована водно-рятувальна служба міста Харкова» (пров. Верховський,5)	(057)-372-4015
Східний авіаційний допоміжний центр пошуку та рятування (м. Харків)	(057)-740-1701 (093)-5281-319
Навчальний центр Оперативно-рятувальної служби ЦЗ ДСНС (Харківська обл., Нововодолазький р-н, с. Ватутіне)	(05740)-683-29
Недержавна оперативно-рятувальна служба м. Харкова (м. Харків, провул. Театральний, 12)	(057)-706-4307 (057)-756-9991
Пункт управління цивільного захисту НІОУ (кафедра Трудового права, ЦК-113)	(057)-704-9274

Завдання для самостійної роботи
(ЗСР № 3)

1. Виписати до конспекту «Права та обов'язки громадян у сфері цивільного захисту» зі статті 21 Кодексу цивільного захисту.

2. Привести та записати (стисло) реальний приклад з особистого життя реалізації права чи виконання обов'язків громадян у сфері цивільного захисту.

3. Ксерокопіювати Пам'ятку № 1: «Порядок та сигнали оповіщення населення про надзвичайні ситуації» та вкласти до конспекту.

4. Ксерокопіювати Пам'ятку № 2: «Пам'ятка на випадок евакуації»

Список нормативно-правових актів
та літератури

1. Ковжого С. О., Тузіков С. А., Карманний Є. В., Зенін А. П. Цивільний захист і охорона праці в галузі: навч. посібник. Харків: Право, 2013. С.3-11.

2. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навч. дисципліни. «Безпека життєдіяльності» / уклад.: О. Д. Малько, А. Ф. Лазутський, В. А. Молодцов, А. В. Писарєв. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2012. С. 81–83.

3. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI, ред. від 01.01.2018 р. *Відомості Верховної Ради України* від 30.08.2013 р. 2013 р., № 34-35. С. 1802. Ст. 458. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>. Ст. 21, 43–70, 80.

4. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*, 2007. № 29. Ст. 389. (ред. від 04.04.2018, підстава - 2042-VIII).

5. Ярошенко О. М., Зенін А. П. Пожежна безпека: Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 11: Трудове право / редкол.: С. М. Прилипка (голова), М. І. Іншин (заст. голови), О. М. Ярошенко та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2018. С. 434–438.

6. Ярошенко О. М., Зенін А. П. Техногенна безпека: Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 11: Трудове право / редкол.: С. М. Прилипка (голова), М. І. Іншин (заст. голови), О. М. Ярошенко та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2018. С. 684–688.

7. Зенін А. П., Кисіль А. Б. Актуальні питання правового забезпечення вимог кодексу цивільного захисту України у сфері техногенної безпеки. *Безпека людини і реалізація права на працю в сучасних умовах життєдіяльності*: матеріали VIII студент. наук. інтернет-конф. Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого. Харків: 20-21 квіт. 2017 р. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: 2017. С. 222–226.

8. Тимошенко Т. О., Карманний Є. В. Небезпеки оточуючого середовища Кіровоградщини в процесі видобутку уранових руд. *Безпека людини і реалізація права на працю в сучасних умовах життєдіяльності*: матеріали VIII студент. наук. інтернет-конф. Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого. 20–21 квіт. 2017 р. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: 2017. С. 523–28.

9. Железнякова Н. І., Карманний Є. В. Забезпечення епідемічної безпеки в районах надзвичайних ситуацій. *Безпека людини і реалізація права на працю в сучасних умовах життєдіяльності*: матеріали VIII студент. наук. інтернет-конф. Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого. 20–21 квіт. 2017 р. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: 2017. С. 177–180.

10. Зенін А. П. Проблема відповідності вимог законодавства України до навчання студентів з питань безпеки сьогоденним викликам соціальної надзвичайної ситуації. *Соціальні надзвичайні ситуації в умовах сучасного глобалізованого суспільства*: зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 28–29 квіт. 2016 р.). Полтава: ПНПУ, 2016. С. 40–43.

11. Стебаєва Г. І., Карманний Є. В. Деякі питання щодо надання екстреної психологічної допомоги для постраждалих від надзвичайних ситуацій. *Безпека людини і реалізація права на працю в сучасних умовах життєдіяльності*: матеріали VIII студент. наук. інтернет-конф. Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого. 20–21 квіт. 2016 р. Харків: С. 390–394.

12. Карманний Є. В., Тузіков С. А., Лазутський А. Ф. Проблемні питання вдосконалення сучасної наглядово-профілактичної діяльності у сфері радіаційного захисту, як складової техногенної безпеки. *Проблеми цивільного захисту: управління, попередження, аварійно-рятувальні та спеціальні роботи*: зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф. Харків: Нац. ун-т цивільного захисту України, 2015. С. 188–190.

13. Карманний Є. В., Ковжого С. О., Гриненко І. О. Розширення аспектів формування культури безпеки шляхом участі студентів ВНЗ у громадських об'єднаннях, створених для допомоги службам цивільного захисту. *Аналіз формування*

культури безпеки та екологічного світогляду студентів ВНЗ України: матеріали міжвуз. наук.-практ. інтернет-семінару. 12–20 трав. 2014 р. Ірпінь: Нац. ун-т держ. податкової служби України, 2014. С. 59–63.

14. Корба Р. В., Карманний Є.В. Дії оперативно-рятувальної служби цивільного захисту на сході України при проведенні спеціальних робіт у складних умовах. *Безпека людини в сучасних умовах: матеріали VI Міжнар. наук.-метод. конф. 4–5 грудня 2014 р. / упоряд.: В. В. Березуцький, Є. О. Лаптева. Харків: НТУ «ХП», Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2014. С. 240–242.*

15. Андріїв Н. О., Карманний Є. В. Надзвичайні ситуації в контексті впливу на поведінку людини. *Безпека життєдіяльності людини в регіонах України: матеріали IV студент. наук. конф. 18–19 квіт. 2013 р. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України», 2013. С. 20–22.*

16. Новосад Р. М., Карманний Є. В. Особливості боротьби із проявами тероризму та наслідками пожеж як складовими надзвичайних ситуацій соціально-політичного і техногенного характеру. *Безпека життєдіяльності людини в регіонах України: матеріали III студент. наук. конф. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України», 2012. С. 150–152.*

17. Полежаєв А. М., Карманний Є. В., Ковжога С. О., Малько О. Д. Вибір математичної моделі прогнозування виникнення надзвичайної ситуації техногенного характеру в умовах невизначення інформації. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка. 2012. Вип. 124: Механізація сільсько-господарського виробництва. Т. 2. С. 418–422.*

18. Андріїв Н. О., Карманний Є. В. Аспекти теоретико-правового аналізу надзвичайних ситуацій в контексті безпеки людини та визначенні ступеня відповідальності осіб. *Безпека людини в сучасних умовах: матеріали IV міжнар. наук.-метод. конф. НТУ «ХП». Харків: НТУ «ХП», Міськдруку, 2012. С. 160–162.*

19. Малько О. Д., Зенін А. П., Полежаєв А. М. Загальні положення компетентнісного підходу у процесі навчання з

безпеки життєдіяльності. *Безпека людини в сучасних умовах*: матеріали міжнар. IV наук.-метод. конф. НТУ «ХПІ». Харків: НТУ «ХПІ», Міськдрук, 2012. С. 40–41.

20. Полежаєв А. М., Ковжого С. О., Карманний Є. В., Чудновський І. Т. Щодо постановки задачі прогнозування надзвичайної ситуації техногенного характеру в умовах невизначеності початкової інформації. *Aktualne problemy nowoczesnych nauk: materiały V międzynarodowej naukowo - praktycznej konferencji*. 2009. 07 – 15 czerwca 2009 roku. Volume 19. *Chemia i chemiczne technologie. Ekologia. Geografia I geologia. Przemysł. Nauka i studia*. 2009. С. 53–55.

Т е м а 2. ВИМОГИ ЗАКОНОДАВСТВА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПЛАНУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛУ

Практичне заняття 4

ОСНОВНІ ЗАХОДИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ВІД НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

П л а н

1. Склад та завдання заходів захисту населення від надзвичайних ситуацій.
2. Практичні рекомендації до виконання заходу оповіщення населення.
3. Зміст та організація заходів радіаційного захисту населення та персоналу правоохоронного органу.
4. Відпрацювання тренінгу № 3.

Питання для обговорення

1. Перелік та завдання заходів захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій: оповіщення, інформування населення, укриття населення в захисних спорудах, евакуація, радіаційний захист, хімічний захист, медичний та психологічний захист населення.

2. Практичні рекомендації до виконання заходу оповіщення за допомогою «Пам'ятки № 1. Порядок та сигнали оповіщення населення про надзвичайні ситуації».

3. Зміст та особливості заходу «інформування населення».

4. Поняття про радіаційні небезпеки, радіаційно небезпечну ситуацію.

5. Поняття про радіаційний захист населення та персоналу.

6. Поняття та порядок проведення оцінки радіаційно небезпечної ситуації.

7. Практичні рекомендації до організації заходів радіаційного захисту населення та персоналу.

ТРЕНІНГ № 3

Порядок дій при сигналах оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій

Завдання: визначити та доповісти порядок своїх дій у разі отримання ззовні звуку («завивання») сигналу електросирени системи оповіщення.

Вихідна інформація. Серед заходів цивільного захисту населення перше та важливе місце має ОПОВІЩЕННЯ, від якого залежить своєчасність виконання інших заходів захисту в умовах, у яких фактор часу відіграє велику роль у рятуванні (попереджений, отже, врятований!). Стаття 30 Кодексу цивільного захисту вказує, що «оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій полягає у своєчасному доведенні такої інформації до органів управління цивільного захисту, сил цивільного захисту, суб'єктів господарювання та населення», а також визначає способи забезпечення оповіщення

за допомогою організаційно-технічних систем оповіщення населення.

Порядок організації оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій та організації зв'язку у сфері цивільного захисту визначається постановою Кабінету Міністрів України від 27.09.2017 р. № 733 «Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту».

Важливе значення для організації захисту та рятування населення має інформаційне роз'яснення сигналів оповіщення, яке називається «ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ». Його повідомлення через ЗМІ сповіщає населення про небезпеку надзвичайної ситуації, інформує про вказівки чи рекомендації щодо необхідних дій населення в умовах НС. Ці вказівки визначають порядок дій щодо самозахисту населення, а також виконання заходів ЦЗ у взаємодії з оперативно-рятувальними службами.

Законодавчі вимоги до організації інформування містить стаття 31 Кодексу цивільного захисту: «Органи управління цивільного захисту зобов'язані надавати населенню через засоби масової інформації оперативну та достовірну інформацію, зазначену в частині першій цієї статті, а також про свою діяльність з питань цивільного захисту, у тому числі в доступній для осіб з вадами зору та слуху формі».

Питання для обговорення*

1. Що означає звуковий сигнал сирени? Як він звучить? Коли Ви його чули в останній раз? Як відрізняються перевірочний і бойовий сигнали?
2. Які ключові слова визначають, що повідомлення є сигналом оповіщення про НС?
3. Що робити, коли звучить звук сирени бойового сигналу оповіщення?

* Див.: Пам'ятку 1 (с. 35).

4. Як називаються технічні системи доведення сигналів оповіщення?

5. Який нормативно-правовий акт визначає найменування сигналів оповіщення, порядок застосування систем оповіщення, відповідальних за їх стан та загальний порядок дій населення при оповіщенні про загрозу надзвичайної ситуації?

6. Доповісти та роз'яснити порядок дій при отриманні звуку сигналу електросирени оповіщення.

7. Доповісти порядок слів (найменування) сигналів оповіщення.

8. Обговорення порядку основних дій при отриманні наступних сигналів оповіщення з урахуванням умов проживання в Харкові:

- «Аварія на хімічно небезпечному об'єкті» – аварія з вибитком хлору на харківському Диканівському очисному комплексі;

- «Штормове попередження»: вітер зі шквалами до 20-25 м/сек, злива з небезпекою підтоплення (Харків, 1996 рік).

ПАМ'ЯТКА № 1

Порядок та сигнали оповіщення населення про надзвичайні ситуації

Оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайної ситуації полягає у своєчасному доведенні такої інформації до органів управління ЦЗ, сил ЦЗ, суб'єктів господарювання, а також до населення (Кодекс цивільного захисту України, статті 30-31).

Організація оповіщення здійснюється на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 27.09.2017р. №733 «Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту». Всі системи зв'язку та засоби масової інформації, незалежно від форм власності, зобов'язані безкоштовно передавати населенню сигнали та повідомлення про оповіщення.

«УВАГА ВСІМ!» – головний сигнал оповіщення.

Подається включенням сирен, а також інших встановлених сигнальних засобів для привернення уваги населення в екстремальних випадках, а потім передається мовне повідомлення. На кожний випадок надзвичайних ситуацій управлінням (відділом) з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту готуються варіанти повідомлень, які потім з урахуванням конкретних подій корегуються. Інформація передається протягом 5 хвилин після подачі звукових сигналів (сирени, гудки і т. д.).

СИГНАЛ “УВАГА ВСІМ!” ОЗНАЧАЄ

<i>у мирний час</i>	<i>у воєнний час</i>
1. Аварія на атомній електростанції	1. Повітряна тривога
2. Аварія на хімічно небезпечному об’єкті	2. Закінчення повітряної тривоги
3. Про можливий землетрус	3. Загроза хімічного зараження
4. Про можливу повінь (затоплення)	4. Загроза радіоактивного зараження
5. Про штормове попередження	

Кожний громадянин повинен знати сигнали оповіщення та вміти діяти згідно з ними!

Продовження пам’ятки 1

ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ – повідомлення управління ДСНС у разі аварії на хімічно-небезпечному об’єкті господарської діяльності:

“УВАГА! Говорить управління (відділ, штаб ЦО) з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення ... області (міста обласного підпорядкування, району).

ГРОМАДЯНИ! Сьогодні ... (дата, місяць і час) трапилася аварія на насосній станції водопостачання (.....) з викидом в повітря – сильнотокуючої отруйної речовини. Хмара зараженого повітря поширюється у ... (такому-то) напрямку з швидкістю ... км/г і досягне ... (міст, районів, населених пунктів) через ... (хв., год.). До зони хімічного зараження потрапляють: ... (називаються відповідні

міста і населені пункти, райони).

Жителям ... (міст, населених пунктів) із приміщень не виходити, зачинити вікна, двері, здійснити герметизацію квартир (будинків). У підвалах, нижніх поверхах не ховатися, тому що хлор важчий за повітря і затікатиме у низинні місця та підвальні приміщення.

Жителям ... (міст, населених пунктів) негайно залишити квартири (будинки), об'єкти господарської діяльності за планом евакуації і виходити у ... райони (такі-то).

Усім громадянам надіти засоби індивідуального захисту: цивільні протигази всіх типів, дитячі протигази, камери захисні дитячі, а у разі їх відсутності – ватяну марлеву пов'язку або рушник, попередньо змочені водою або 2 % розчином питної соди.

Повідомте про це сусідів. Слухайте наступні наші повідомлення. У подальшому дійте відповідно до вказівок управління (відділу, штабу ЦО) з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення ... області (міста обласного підпорядкування, району).”

Закінчення пам'ятки 1

ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ – повідомлення управління ДСНС у разі аварії на радіаційно небезпечному об'єкті:

“УВАГА! Говорить управління (відділ, штаб ЦО) з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення ... області (міста обласного підпорядкування, району).

ГРОМАДЯНИ! Сьогодні ... (дата, місяць і час) трапилася аварія наатомній станції з викидом в повітря радіоактивних речовин. Хмара радіоактивного повітря поширюється у ... (такому-то) напрямку із швидкістю ... км/г і досягне: ... (міст і районів) через ... (хв., год.). До зони можливого випадання радіоактивних опадів потрапляють: ...

(називаються відповідні міста, населені пункти, райони).

Жителям ... (міст, населених пунктів, районів) із приміщень не виходити, зачинити вікна, двері, здійснити герметизацію квартир (будинків) та місць утримання сільськогосподарських тварин. Пам'ятайте, що підвальні, заглиблені і загерметизовані приміщення є надійним місцем укриття від радіоактивних опадів.

Всім громадянам прийняти йодистий препарат та привести у готовність засоби індивідуального захисту органів дихання і шкіри і постійно тримати їх при собі. По нашій команді або при необхідності одягніть їх. При собі майте плівкові (полімерні) накидки, плащі або куртки.

Повідомте про це сусідів. Слухайте наступні наші повідомлення. У подальшому дійте відповідно до вказівок управління (відділу, штабу ЦО) з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення ... області (міста обласного підпорядкування, району).”

Завдання для самостійної роботи (ЗСР № 4)

1. Вибрати, сформулювати у стислій формі та виписати до конспекту «Права громадян у сфері радіаційної безпеки» на підставі положень Законів України № 4, 5.

2. Виконати завдання підготовки матеріалів до тренінгу № 4:

роздрукувати заготовки часових форм в табл. № 2 (с. 46) рішення начальника ЦЗ і постановки ним завдань підлеглим щодо захисту працівників у радіаційно небезпечній ситуації (пункти: 6. Рішення начальника ЦЗ; 7. Постанова завдань; 8. Доведення завдань методичного посібника до ділової гри-тренінгу № 4).

Список нормативно-правових актів та літератури

1. Ковжога С. О., Тузіков С. А., Карманний Є. В., Зенін А. П. Цивільний захист і охорона праці в галузі: навч. посібник. Харків: Право, 2013. С. 32–36, 50–57.

2. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI, ред. від 01.01.2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34-35 С. 1802. Ст. 458. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>. Статті_30–38.

3. Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2017 р. № 733. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2017-п>

4. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР, ред. від 04.10.2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 12. Ст. 81. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-вр>.

5. Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання: Закон України від 14.01.1998 р. № 15/98-ВР, ред. від 29.09.2013 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 6. С. 55. Ст. 211. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15/98-вр>.

6. Ярошенко О. М., Зенін А. П. Цивільний захист: Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 11: Трудове право / редкол.: С. М. Прилипка (голова), М. І. Іншин (заст. голови), О. М. Ярошенко та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2018. С. 748–749.

7. Карманний Є. В., Клочко Т. Ю. Організаційно-правові аспекти вдосконалення вимірювальних інформаційних технологій при радіаційному опроміненні дорогоцінного каміння. *Метрологічні аспекти прийняття рішень в умовах роботи на техногенно небезпечних об'єктах*: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. молодих учених. Харківський

національний автомобільно-дорожній університет, 27-28 жовт. 2016 р. Харків: ХНАДУ, 2016. С. 148–151. 2016. URL: <http://dl.khadi.kharkov.ua/course/view.php?id=219>

8. Карманний Є. В., Молодцов В. А., Яценко В. В., Бондар Ю. М. Практичні питання забезпечення безпеки шляхом модернізації та розвитку на Україні систем оповіщення та інформування. *Безпека життя і діяльності людини – освіта, наука, практика: зб. наук. пр. XIII Міжнар. наук.-практ. конф.*, м. Київ, 15–16 трав. 2014 р., Нац. авіаційний ун-т. Київ: Талком, 2014. С. 122–125.

9. Бондар Ю. М., Карманний Є. В. Сучасні програми та перспективи розвитку системи оповіщення та інформування про надзвичайні ситуації. *Безпека людини і суспільства в сучасних умовах життєдіяльності: матеріали V студент. наук. конф.* Харків: Нац. юрид. ун-т, 2014. С. 27–30.

10. Нагорняк К. В., Карманний Є. В. Особенности составляющих современного радиационного фона и загрязнения, и некоторые рекомендации по снижению его уровня. *Безпека людини і суспільства в сучасних умовах життєдіяльності: матеріали V студент. наук. конф.* Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2014. С. 169–171.

11. Степаненко В. О., Карманний Є. В., Чудновський І. Т. Іонізуюче випромінювання – аспекти історії досліджень його небезпечних характеристик, використання властивостей та вимірювання параметрів. *Безпека життєдіяльності людини в регіонах України: матеріали IV студент. наук. конф.*, 18–19 квіт. 2013 р. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України», 2013. С. 303–306.

12. Карманний Є. В., Ковжога С. О., Зенін А. П., Полежаєв А. М., Тузіков С. А. Огляд тенденцій розвитку кібертероризму як чинника порушення інформаційної безпеки та прояву надзвичайних ситуацій техногенного характеру. *Системи обробки інформації*. Вип. 4 (102), Т. 2: *Інформаційна та економічна безпека*. Міністерство оборони України, ХУПС ім. І. Кожедуба, 2012. С. 103–105.

13. Сергенюк Д. І., Карманний Є. В. Сучасні погляди на принципи та норми радіаційної безпеки. *Законодавчі та*

організаційно-технічні засади дослідження впливу надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру на безпеку життєдіяльності людини: матеріали II-ї студент. наук. конф. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України», 2011. С.123–126.

Практичне заняття 5

ОБОВ'ЯЗКИ КЕРІВНИКА З ПЛАНУВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛУ

П л а н

1. Вимоги законодавства до обов'язків та відповідальності керівника щодо організації та планування заходів цивільного захисту персоналу.

2. Нормативні документи з питань цивільного захисту, що розробляються суб'єктами господарювання.

3. Перелік та призначення формувань цивільного захисту, що створюються у складі персоналу суб'єкта господарювання.

4. Відпрацювання завдань тренінгу № 4.

П и т а н н я д л я о б г о в о р е н н я

1. Вимоги Кодексу цивільного захисту України до завдань та обов'язків суб'єктів господарювання у сфері цивільного захисту.

2. Вимоги законодавства до обов'язків керівника, пов'язані із розробкою (затвердженням) документів планування та організації цивільного захисту персоналу.

3. Перелік та призначення основних документів цивільного захисту персоналу, що розробляються суб'єктами господарювання.

4. Вимоги законодавства до складу та завдань позаштатних формувань цивільного захисту юридичної

установи (правоохоронного органу).

5. Складові роботи керівництва цивільного захисту з управління силами і засобами в умовах загрози надзвичайної ситуації природного, техногенного (хімічного і радіаційного), соціально-політичного та військового характеру.

6. Відпрацювання рішень керівництва цивільного захисту щодо управління силами і засобами при виникненні та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації визначеного (радіаційного) характеру.

ТРЕНІНГ № 4

Порядок роботи начальника цивільного захисту юридичної установи щодо забезпечення захисту працівників у радіаційно небезпечній ситуації

Тренінг відпрацьовується в формі «ділової гри», під час якої студент у ролі керівника правоохоронного органу (юрисконсульта керівника) виконує дії з оцінки радіаційно небезпечної ситуації з елементами прогнозування, розробляє документальні форми для обґрунтування рішень на захист персоналу, здійснює вибір найбільш оптимального рішення на виконання певних заходів радіаційного захисту персоналу. Особливістю заняття є те, що підготовка та вибір рішень виконуються у суворій відповідності до вимог нормативних актів з питань радіаційної безпеки.

Вихідна інформація. Юридична установа (правоохоронний орган, об'єкт ЦЗ) у складі 100 осіб знаходиться в місті Маліно і розташований у трьох поверховому адміністративному будинку зі сховищем на 100 осіб, яке не обладнано засобами автономного життєзабезпечення. Працівники установи забезпечені засобами індивідуального захисту (ЗІЗ) на 30 %.

С и т у а ц і я 1

Оперативний час 8 год 30 хв, сьогодні. Керівнику правоохоронного органу стало відомо, що о 8.00 год на АЕС,

розташованій поблизу населеного пункту Лужани (100 км на схід від установи), сталася аварія з викидом з атомного реактора в атмосферу радіоактивних речовин.

Завдання. *Опрацювати такі питання:*

1. Зміст вказівок начальника ЦЗ щодо організації дій установи в радіаційно небезпечній ситуації (РНС).

2. Уточнити інформацію щодо показників аварії, погодних умов і способів захисту працівників (особового складу) установи при НС.

3. Провести розрахунки щодо визначення можливих умов обстановки в районі розташування юридичної установи.

4. Сформулювати висновки з оцінки обстановки.

5. Підготувати пропозиції штабу про зміст та умови виконання заходів із забезпечення захисту працівників.

6. Визначити основний зміст рішення начальника ЦЗ юридичної установи (правоохоронного органу) щодо забезпечення захисту працівників.

7. Основний зміст завдань, які ставить начальник ЦЗ посадовим особам.

8. Порядок оформлення і доведення завдань начальника ЦЗ.

Студенти під керівництвом викладача самостійно заповнюють часові форми (табл. 2) рішення начальника ЦЗ і постановки ним завдань підлеглим щодо захисту працівників в радіаційно небезпечній ситуації (відповідно – пункти: 6. *Рішення начальника ЦЗ*; 7. *Постановка завдань*; 8. *Доведення завдань* методичного посібника до тренінгу).

Для цього студенти разом із викладачем детально обговорюють попередні пункти 1 – 5 тренінгу №4.

Після тренінгу всі студенти оформлюють та здають на перевірку викладачу заповнені ними часові форми щодо рішення начальника ЦЗ та отримують за їх виконання бали.

Послідовність опрацювання завдань

1. *Зміст вказівок начальника ЦЗ щодо організації дій установи в радіаційно небезпечній ситуації.*

В і д н о в і д ь . Відповідно до положень статей Кодексу

цивільного захисту України начальник ЦЗ юридичної установи дає вказівки щодо:

- оповіщення працівників; організації роботи штабу, формувань ЦЗ;

- підготовки розрахунків з оцінки обстановки і пропозицій щодо захисту працівників в умовах загрози впливу іонізуючого опромінення.

2. Уточнити інформацію щодо показників аварії, погодних умов і способів захисту працівників установи при НС.

В і д п о в і д ь . Студенти (в ролі практичних працівників юридичної установи) здійснюють уточнення даних щодо: показників аварії, відстані до АЕС, характеру місцевості та погодних умов у районі аварії, показників розповсюдження факторів ураження аварії, наявності й стану засобів індивідуального і колективного захисту тощо. *Дані про обстановку необхідно зібрати до **9 год 40 хв** оперативного часу.*

Це уточнення даних здійснюється на основі нормативно-правових актів, зазначених у списку нормативно-правових актів та літератури до цього заняття, а також, – відповідно до принципів організації та функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту України (ЄДСЦЗ).

Студентам наголошується, що в подальшій практичній діяльності у них можуть виникнути певні труднощі з уточненням показників аварій та інших надзвичайних ситуацій. У такому разі вичерпну інформацію про небезпеки і зони поширення загрозових явищ і речовин можна отримати в найближчому районному управлінні Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС).

3. Провести розрахунки щодо визначення можливих умов обстановки в районі розташування юридичної установи.

В і д п о в і д ь . Студенти (в ролі практичних працівників юридичної установи) здійснюють розрахунки із джерел, зазначених у списку нормативно-правових актів та літератури до цього заняття.

Основні розрахунки:

3.1. Час початку радіоактивного забруднення місцевості *Тп.з.* в районі розташування правоохоронного органу. *Тп.з.* = *18.00 год.*

3.2. Очікувані дози D опромінення працівників:

а) на відкритій місцевості: $D = 200$ рад (2000 мЗв).

б) у службових приміщеннях: $D = 40$ рад (400 мЗв).

в) у сховищі: $D = 0,2$ рад (2 мЗв).

3.3. Визначення тривалості безпечного перебування T_{O_2} працівників у сховищі (по кисню – O_2). $T_{O_2} = 2,5$ год.

4. Сформулювати висновки з оцінки обстановки.

В і д п о в і д ь. Начальник ЦЗ юридичної установи підготував такі висновки:

1. Хмара радіоактивних речовин може досягти району розташування установи через 10 год після аварії (близько 18.00 год).

2. На підготовку і проведення заходів щодо забезпечення захисту працівників маємо 8 год 20 хв.

3. За час проходження хмари очікувана доза опромінення працівників може скласти:

- 2000 мЗв ефективної дози опромінення на відкритій місцевості, що значно перевищує рівень, який встановлено Законом. На сьогоднішній день основний законодавчий акт, який регламентує ці дози, є: ДНАОП 0.03-3.24-97 Норми радіаційної безпеки України (НРБУ-97);

- 400 мЗв ефективної дози опромінення в адміністративному будинку, що також значно перевищує рівень, який встановлено Законом;

- 2 мЗв ефективної дози опромінення в сховищі, що не перевищує рівень, який встановлено Законом.

4. При укритті працівників у сховищі час їх безпечного перебування в режимі повної ізоляції може складати 2,5 год.

5. Підготувати пропозиції штабу про зміст та умови виконання заходів із забезпечення захисту працівників.

В і д п о в і д ь. Штаб ЦЗ юридичної установи підготував такі пропозиції:

– забезпечення безпеки життєдіяльності працівників і функціонування установи в умовах загрози іонізуючого випромінювання здійснити з використанням захисних можливостей сховища (підвалу під установою);

– в районі розташування установи організувати радіаційне спостереження;

– необхідно провести евакуацію працівників, які мають медичні протипоказання, осіб віком до 18 років та жінок дітородного віку;

– працівників забезпечити засобами індивідуального захисту;

– провести герметизацію службових приміщень;

– підготувати сховище для укриття працівників;

– підготувати службові документи і матеріальні цінності для евакуації;

– готовність до дій в умовах радіаційно забрудненої місцевості – не пізніше 17 год 30 хв.

Далі студенти *самостійно* заповнюють часові форми (табл. 2) рішення начальника ЦЗ щодо захисту працівників у радіаційно небезпечній ситуації (пункти: 6, 7, 8). Студенти (із урахуванням попередніх розрахунків, збору інформації та висновків) тут зазначають конкретний час, наприклад: до 13.30 год.

6. Визначити основний зміст рішення начальника ЦЗ юридичної установи щодо забезпечення захисту працівників.

7. Основний зміст завдань, які ставить начальник ЦЗ посадовим особам.

8. Порядок оформлення і доведення завдань начальника ЦЗ.

Т а б л и ц я 2. Заготовки часових форм рішення начальника ЦЗ і постановки ним завдань підлеглим щодо захисту працівників у радіаційно небезпечній ситуації (пункти 6–8)

6. Рішення начальника ЦЗ.

У зв'язку із загрозою впливу на працівників іонізуючого випромінювання внаслідок аварії на АЕС вирішив:

– до _____ год формування ЦЗ привести в готовність до дій;

– до _____ год провести евакуацію працівників, які мають медичні протипоказання, осіб віком до 18 років та жінок дітородного віку;

– до _____ год в районі розташування правоохоронного органу організувати радіаційне спостереження;

– до _____ год працівників забезпечити засобами індивідуального захисту (ЗІЗ);

– до _____ год провести герметизацію службових приміщень;

– до _____ год організувати радіаційний контроль доз опромінення працівників;

– до _____ год сховище підготувати до укриття працівників;

– до _____ год підготувати службові документи і матеріальні цінності на випадок евакуації;

– в період з _____ год по _____ год до початку реалізації загрози опромінення працівників організувати прийом протирадіаційних препаратів;

– до _____ год провести інструктаж з правил поведінки в умовах впливу на працівників іонізуючого випромінювання;

– про готовність структурних підрозділів і служб до дій в умовах загрози впливу на працівників іонізуючого випромінювання доповісти до _____ год

7. Постановка завдань.

Начальнику штабу:

– до ___ год в районі розташування правоохоронного органу організувати радіаційне спостереження;

– до ___ год організувати радіаційний контроль доз опромінення працівників;

– до ___ год провести евакуацію працівників, які мають медичні протипоказання, осіб віком до 18 років та жінок дітородного віку;

– про готовність структурних підрозділів і служб до дій в умовах радіаційно забрудненої місцевості (РЗМ) доповісти в ___ год.

Командиру формувань ЦЗ:

– до ___ год формування ЦЗ привести в готовність до дій в умовах радіаційно забрудненої місцевості (РЗМ).

Заступнику з матеріально-технічного забезпечення (МТЗ):

– до ___ год сховище підготувати до укриття працівників;

– до ___ год працівників забезпечити ЗІЗ.

Начальнику медичної служби:

– до ___ год працівників забезпечити засобами індивідуального медичного захисту (аптечки індивідуальні АІ, індивідуальні перев'язувальні пакети ППП, пакети протихімічні індивідуальні ППП тощо);

– в період з ___ год по ___ год до початку реалізації загрози опромінення організувати прийом працівниками протирадіаційних препаратів.

Командирам структурних підрозділів і начальникам служб:

– до ___ год провести герметизацію службових приміщень;

– до ___ год підготувати службові документи і матеріальні цінності на випадок евакуації;

– до ___ год провести інструктажі з правил поведінки в умовах впливу на працівників іонізуючого випромінювання.

8. Доведення завдань.

Начальнику штабу:

– до ___ год рішення і визначені завдання оформити письмовим наказом і довести до всіх працівників та до кожного окремого виконавця.

Завдання на самотійну роботу
(ЗСР № 5)

1. Завершити розрахунки і заповнення часових форм (табл. 2) рішення начальника ЦЗ щодо захисту працівників в радіаційно небезпечній ситуації.

2. Виконати завдання підготовки матеріалів до тренінгу № 5:

Роздрукувати заготовки для практичного відпрацювання за картою дій керівника цивільного захисту щодо захисту працівників в умовах радіаційно небезпечної ситуації:

а) рис. 1. «Заготовка карти для нанесення зон радіоактивного забруднення місцевості».

б) табл. 3. «Результати радіаційної розвідки місцевості».

в) табл. 4. «Позначення та індикація зон радіоактивного забруднення».

С п и с о к н о р м а т и в н о - п р а в о в и х а к т і в т а л і т е р а т у р и

1. Ковжого С. О., Тузіков С. А., Карманний Є. В., Зенін А. П. Цивільний захист і охорона праці в галузі: навч. посібник. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. 192 с. С. 22–31, 50–63.

2. Безпека життєдіяльності: навч.-метод. посіб. для самост. роботи та практ. занять з навч. дисципліни / уклад.: О. Д. Малько, А. Ф. Лазутський, В. А. Молодцов, А. В. Писарев. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. С. 62–84, 71–74.

3. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI, ред. від 01.01.2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013 р. № 34-35. С. 1802, Ст. 458. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>. Ст. 20, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 130.

4. Про затвердження Положення про спеціалізовані служби цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2015 р. № 469. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469-2015-%D0%BF>

5. Про захист людини від впливу іонізуючого

випромінювання: Закон України від 14.01.1998 р. № 15/98-ВР. *Офіційний вісник України*. 1998. № 6. С. 55, Ст. 211. Код акта 4826/1998. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15/98-вр>. Ст. 1, 3, 8, 14, 21, 22.

6. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 12 Ст. 81. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-вр>

7. ДНАОП 0.03-3.24-97 Норми радіаційної безпеки України (НРБУ-97). Київ: МОЗ України, 1998. 134 с.

8. Карташов І. М., Ковжого С. О., Писарев А. В. Безпека життєдіяльності у надзвичайних ситуаціях: навч. посіб. Харків: НЮАУ, 2004. 129 с. С. 116–121.

9. Ковжого С. О., Малько О. Д., Полежасв А. М. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. Харків: Право, 2012. 304 с.

10. Лапін В. М. Безпека життєдіяльності людини. Львів: Знання, 2001. С. 54–57.

11. Ярошенко О. М., Зенін А. П. Цивільний захист: Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 11: Трудове право / редкол.: С. М. Прилипка (голова), М. І. Іншин (заст. голови), О. М. Ярошенко та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2018. С. 745–748.

12. Зенін А. П. Особливості захисту постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій. *Актуальні питання удосконалення законодавства про працю та соціальне забезпечення: тези доп. та наук. повідомл. учасн. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29 верес. 2017 р.)* / за ред. В. В. Жернакова. Харків: Право, 2017. С. 135–141.

13. Ісаєва К. О., Карманний Є. В. Злочинність в зоні відчуження Чорнобильської АЕС: особливості протидії. *Безпека людини і реалізація права на працю в сучасних умовах життєдіяльності: матеріали VIII студ. наук. інтернет-конф. Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого, 20–21 квіт. 2017 р.* Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 216 – 222.

14. Ковжого С. О., Карманний Є. В., Пльхова А. Ю. Організаційно-правові питання удосконалення системи

життєзабезпечення правоохоронних органів і населення при надзвичайних ситуаціях. *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів*: зб. тез доп. наук.-практ. конф. Нац. акад. Нац. гвардії України (26 жовт. 2017., м. Харків) Харків: НАНГУ, 2017. С. 70–72.

15. Маринич А. С., Карманний Є. В., Зенін А. П. Методичні підходи до визначення експозиційної дози іонізуючого випромінювання на території України. *Екологічна і техногенна безпека. Охорона водного і повітряного басейнів. Утилізація відходів*: матеріали XXI (щоріч.) Міжнар. наук.-техн. конф. (студентська секція) (25–26 квіт. 2013 р.). Харків: ХНУБА, 2013. С. 66–67.

16. Карманний Є. В., Ковжого С. О., Тузіков С. А. Наслідки аварії на японській АЕС «Фукусіма»: міфи та реальність. *Безпека життєдіяльності людини в регіонах України*: матеріали III студ. наук. конф. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. С. 10, 11.

17. Писарєв А. В., Молодцов В. А., Тузіков С. А., Карманний Є. В., Лазутський А. Ф. Особливості прогнозування вторинного радіоактивного забруднення при контакті із забрудненими поверхнями різних об'єктів // *Materiály VII mezinárodní vědecko – praktická conference «Vědecký pokrok na přelomu tisyachalety – 2011»*. - Dil 19. Biologické vědy. Ekologie. Chemie a chemická technologie: Praha. Publishing House “Education and Science» s.r.o., 2011. С. 54–59.

18. Карманний Є. В., Зенін А. П., Лазутський А. Ф., Чудновський І. Т. Шляхи удосконалення інтелектуальної системи підтримки прийняття рішень начальниками об'єктових сил цивільного захисту при плануванні матеріально-технічного забезпечення. *Застосування інформаційних технологій у підготовці та діяльності сил охорони правопорядку*: наук.-практ. конференція, 24–25 берез. 2010 р.: зб. тез доп. Харків: Акад. внутр. військ МВС України, 2010. С. 13.

19. Природа фізико-хімічних процесів глибинного радіоактивного забруднення довкілля / С. О. Ковжого, А. В. Писарєв, С. А. Тузіков та ін. *Культура безпеки, екології*

та здоров'я. 2010. № 1. С. 13, 14.

20. Ковжого С. О., Зенін А. П., Карманний Є. В., Писарев А. В. та ін. Особливості радіоактивного забруднення у разі руйнування (аварій) атомних електростанцій // *Materiály V mezinárodní vědecko-praktická konference «Zprávy vědecke ideje – 2009»*. 27 října - 05 listopadu 2009 roku. – Díl. 11. Lekarství. Biologické vědy. Ekologie. Zeměpis a geologie. Zemědělství. - Praha: Publishing House “Education and Science” s.r.o., 2009. – Str. 44 – 47.

Практичне заняття № 6

ЗМІСТ ТА ПОРЯДОК РОБОТИ НАЧАЛЬНИКА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЩОДО КЕРІВНИЦТВА ЗАХОДАМИ РАДІАЦІЙНОГО ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛУ

П л а н

1. Поняття про дози опромінення людини та дозиметричні прилади.
2. Законодавче нормування дозового опромінення населення стосовно заходів радіаційного захисту.
3. Функціонування картографічних систем та сучасних геоінформаційних інтерактивних інструментів в інтересах цивільного захисту («Google Maps», «МЕТА КАРТИ»).
4. Робота з картою місцевості, нанесення на неї обстановки та здійснення розрахунків.
5. Відпрацювання тренінгу № 5.

П и т а н н я д л я о б г о в о р е н н я

1. Поняття про дози опромінення людини та вплив радіації на організм.
2. Поняття та вимоги ядерного законодавства до значення «основної дозової межі опромінення» населення та персоналу ядерних об'єктів.

3. Засоби радіаційного захисту: правила роботи з дозиметрами.

4. Вимоги ядерного законодавства до нормування значень доз опромінення населення для реалізації рівнів втручання і тимчасових режимів радіаційного захисту.

5. Основні заходи та засоби радіаційного захисту персоналу правоохоронних органів в умовах радіаційно небезпечної обстановки.

6. Аспекти планування і прийняття оптимального рішення керівника цивільного захисту щодо оцінки масштабів забруднення (радіоактивного або хімічного) місцевості або руйнування інфраструктури (внаслідок стихійних лих або бойових дій) біля суб'єкта господарювання.

7. Практичне відпрацювання за картою дій керівника цивільного захисту щодо захисту працівників на випадок надзвичайної ситуації визначеного характеру (радіаційного характеру).

ТРЕНІНГ № 5

Практичне відпрацювання за картою дій керівника цивільного захисту щодо захисту працівників в умовах радіаційно небезпечної ситуації

Вихідна інформація. Тренінг № 5 відпрацьовується у формі ділової гри, в якій студенти в ролі керівника (юриста–консультанта керівника з питань законодавства у сфері цивільного захисту) підприємства, персонал якого опинився в радіаційно небезпечній ситуації, виконують завдання з вибору та прийняття оптимальних рішень щодо вжиття відповідних заходів радіаційного захисту.

Умови ситуації 1. Юридична установа (правоохоронний орган, об'єкт ЦЗ) у складі 100 осіб знаходиться в місті Маліно. На АЕС, розташованій в поблизу населеного пункту Лужани (100 км на схід від установи), сталася аварія з викидом в атмосферу радіоактивних речовин. Хмара з радіоактивними речовинами після аварії на АЕС біля міста Лужани досягла

міста Маліно і на місцевості вже сформувався слід радіоактивних опадів (див. ситуацію 1 попередньої ділової гри, яка була розглянута на тренінгу № 4).

Відпрацювання практичних дій на зразках дозиметрів

Перед тим, як оцінювати радіаційну обстановку в абстрактному місці Маліно, студентам необхідно навчитись правилам роботи з дозиметрами та відпрацювати дії з вимірювання випромінювання й визначення дози.

На прикладі реальних діючих дозиметрів «ДКП-50А» і «Мастер-1 Горизонт» тим, хто навчається, роз'яснюється й наглядно демонструється принцип дії та характеристики дозиметричних приладів, а також правила роботи з дозиметрами по вимірюванню іонізуючого випромінювання.

Студенти дозиметрами «Мастер-1 Горизонт» вимірюють та записують у свій конспект потужності доз іонізуючого випромінювання (рівні радіації) у різних точках навчальної аудиторії, де вони повинні отримати наступні значення рівнів радіації у межах:

1) підлога біля вхідних дверей в аудиторію: 0,10 – 0,17 мкЗв / год (мікроЗіверта за годину, $1 \text{ мкЗв} = 10^{-6} \text{ Зв}$). Студентам нагадується, що природний радіаційний та абсолютно безпечний фон міста Харкова: 0,10 мкЗв / год (або 10 мкР / год - мікроРентген за годину);

2) студентська парта (стіл): 0,07 – 0,15 мкЗв / год;

3) хребет студента: 0,07 – 0,11 мкЗв / год. Нагадуємо, що хребет – найбільш уразливий орган людини з точки зору накопичення в ньому радіації;

4) підвіконня:

– дерев'яне, бетонне або пластикове підвіконня в аудиторії звичайного навчального корпусу: 0,11 – 0,14 мкЗв / год;

– гранітне підвіконня в аудиторії навчального корпусу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції (вул. Пушкінська, 106): 0,17 – 0,22 мкЗв / год. Студентам роз'яснюється, що така висока доза гранітного підвіконня зумовлена тим, що

граніт є природним матеріалом з підвищеною радіоактивністю (у нашому прикладі, доза цього підвіконня в 1,7 – 2,2 раза вище природного радіаційного фону міста Харкова).

5) асфальтове покриття проїзної частини вулиці Пушкінської: 0,20 – 0,25 мкЗв / год. При цьому пояснюється, що така висока доза радіації асфальтового покриття – це «плата за цивілізацію». Тут доза в 2,0 – 2,5 раза вище природного радіаційного фону міста Харкова у зв'язку з хімічним складом асфальту, викидами вихлопних газів автомобілів та іншими причинами техногенного забруднення урбанізованих міських територій.

На сьогоднішній день основний законодавчий акт, який регламентує ці норми, є ДНАОП 0.03-3.24-97 Норми радіаційної безпеки України (НРБУ-97). Київ: МОЗ України, 1998. 134 с.

С и т у а ц і я 2

Умови ситуації 2. На основі традиційних (паперових) картографічних систем та сучасних геоінформаційних інтерактивних інструментів («Google Maps», «МЕТА КАРТИ») керівник цивільного захисту повинен:

- нанести обстановку на карту місцевості (рис. 1);
- зробити розрахунки за даними карти;
- спланувати і прийняти рішення щодо оцінки масштабів забруднення місцевості біля суб'єкта господарювання у разі надзвичайної ситуації різного характеру, зокрема й радіаційного;
- зробити висновки щодо можливості чи неможливості для підлеглих продовження роботи (перебування) у місті Маліно.

Практичне відпрацювання за картою дій керівника цивільного захисту на випадок радіаційно небезпечної ситуації надасть студентам, які навчаються на **магістерському** рівні вищої освіти, здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі професійної діяльності, що:

- передбачає проведення досліджень й оцінки обстанов-

ки та характеризується невизначеністю умов надзвичайної ситуації;

- потребує інтеграції знань у зв'язку з умовами неповної інформації та суперечливих вимог законодавства.

З а в д а н н я т р е н і н г у № 5

1. За результатами радіаційної розвідки місцевості (табл. 3) нанести на карту (рис. 1) зони радіоактивного забруднення місцевості.

2. Визначити, в якій зоні знаходиться місто Маліно (див. таблицю 4).

3. Розрахувати, яку дозу іонізуючого випромінювання (ІВ) отримують працівники та населення, що залишаться в місті Маліно. Прийняти та обґрунтувати рішення щодо необхідності евакуації.

4. Провести розрахунки щодо евакуації:

4.1. Визначити напрямок руху, кінцевий пункт, транспортні засоби, довжину маршруту евакуації 100 працівників та середню швидкість руху автомобільної колони.

4.2. Визначити час, який витратить автомобільна колона, рухаючись через кожну зону радіоактивного забруднення, та загальний час в дорозі на повному маршруті евакуації.

Студенти під керівництвом викладача детально обговорюють кожний пункт завдання, самостійно відмічають на карті та записують у своїх зошитах розрахунки і висновки щодо рішення начальника ЦЗ суб'єкта господарювання.

Після проведення тренінгу всі студенти оформлюють та здають на перевірку викладачу (отримують за їх виконання бали):

– *карту* із нанесеними на неї зонами радіоактивного забруднення місцевості;

– *розрахунки* щодо евакуації: довжини маршруту евакуації; часу, який витратить автомобільна колона,

рухаючись через кожен зону радіоактивного забруднення.

Послідовність відпрацювання завдань

1. За результатами радіаційної розвідки місцевості (табл. 3) нанести на карту (рис. 1) зони радіоактивного забруднення місцевості.

Відповідь. Заготовка карти для нанесення зон радіоактивного забруднення місцевості (рис. 1) має масштаб: $M 1 : 200\ 000$. Це означає, що в 1 см карти міститься 2 км місцевості.

Червоним олівцем на карту наносимо 14 точок самої великої зони радіоактивного забруднення – зони «**М**», відповідно до їх координат X та Y (див. табл. 3). Далі ці точки з'єднуються плавною лінією тим самим олівцем і отримуємо малюнок зони «**М**» у вигляді еліпсу, після чого на вільному місці карти підписуємо виноску: «Зона **М**» та вказуємо рівень радіації зовнішньої межі цієї зони: 0,014 рад / год (див. табл. 4).

Подібні процедури щодо зон **А**, **Б**, **В** і **Г** виконуються синім, зеленим, коричневим і чорним олівцями відповідно. Так ми отримуємо зображений на карті сформований після аварії на АЕС слід радіоактивних опадів різної інтенсивності й ступеня небезпеки.

2. Визначити, в якій зоні знаходиться місто Маліно (див. табл. 4).

Відповідь. Місто *Маліно* знаходиться в зоні радіоактивного забруднення місцевості, яка має індекс «**В**».

3. Розрахувати, яку дозу іонізуючого випромінювання (ІВ) отримують працівники та населення, що залишаться в місті Маліно. Прийняти та обґрунтувати рішення щодо необхідності евакуації.

Відповідь. Оскільки місто *Маліно* знаходиться в зоні «**В**», то дозу будемо розраховувати для зони «**В**»:

$$D_B = P_{\text{зовн. В}} \cdot t_p = 4,2 \text{ рад / год} \cdot 24 \text{ год} = 100,8 \text{ рад.}$$

Потужність рівня радіації для зовнішньої межі зони В ($P_{\text{зовн. В}}$) беремо з таблиці 4 – 4,2 рад / год, підставляємо t_p – час роботи (або перебування) у зоні «В», який дорівнює 24 год (зважаючи, що ті, хто не був евакуйований і залишився в Маліно, будуть отримувати дози, кратні добам).

Отже, результат дорівнює 100,8 рад – дозі, що викликає променеву хворобу першого (I) ступеня (згідно з ДНАОП 0.03-3.24-97 Норми радіаційної безпеки України (НРБУ-97). Київ: МОЗ України, 1998. 134 с.).

А через 6 днів люди у Маліно отримають 600 рад – смертельну дозу.

Висновок. Отже, у місті Маліно залишатись небезпечно, і необхідна обов'язкова **евакуація** 100 % працівників нашої установи і населення.

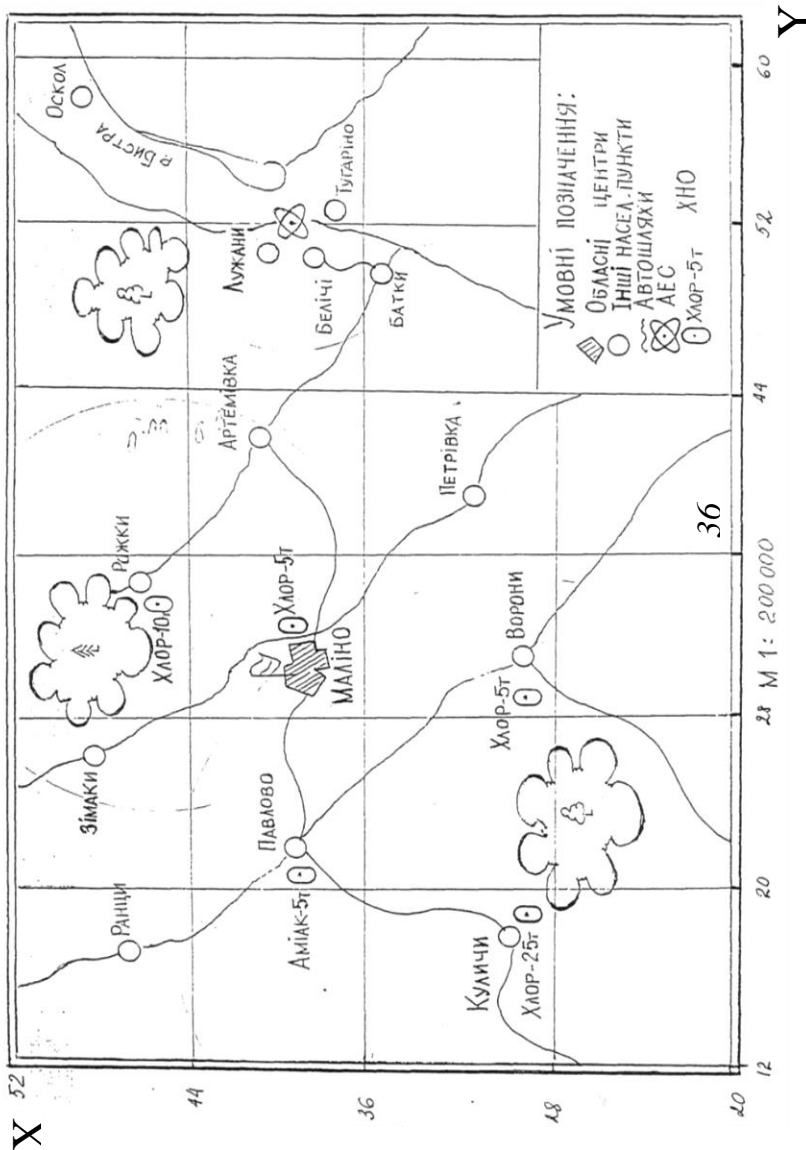

Рис. 1. Заготовка карти для нанесення зон радіоактивного забруднення місцевості.

Таблиця 3. Результати радіаційної розвідки місцевості

Зона	Коорд. № вим.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
		М	X	26	26	29	36	44	48	50	51	51	50	42	36
Y	36		28	20	12	14	20	28	36	44	52	60	62	60	52
А	X	28	30	36	44	46	49	50	48	44	36	30	28		
	Y	36	28	22	26	28	36	44	52	58	58	52	44		
Б	X	30	34	36	42	46	48	46	44	36	32	30			
	Y	36	28	26	28	36	44	52	54	54	52	44			
В	X	33	36	40	44	46	43	40	36	34	32				
	Y	36	32	32	36	44	52	53	53	52	44				
Г	X	36	42	42	40	36	34								
	Y	42	44	52	53	52	46								

Примітка:

1. Зона – індекси зон радіоактивного забруднення.

2. Коорд. – координати X, Y точок вимірювання на реальній місцевості.

Координати X та Y – плоскі прямокутні координати. У картографії, на відміну від класичної математики, плоска прямокутна координата X – це вертикальна вісь (лінія ординат), а плоска прямокутна координата Y – це горизонтальна вісь (лінія абсцис).

3. № вим. – номер вимірювання (номери точок вимірювання на реальній місцевості).

**Таблиця 4. Позначення та індикація зон
радіоактивного забруднення**
(витяг із ДНАОП 0.03-3.24-97 Норми радіаційної безпеки
України (НРБУ-97) // Київ: МОЗ України, 1998. 134 с.).

Індекс зони	Найменування зони	Колір	Внутрішня межа	Зовнішня межа
Зона М	Радіоактивної небезпеки	червоний	0,14 рад/год	0,014 рад/год
Зона А	Помірного радіоактивного забруднення (РЗ)	синій	1,4 рад/год	0,14 рад/год
Зона Б	Сильного РЗ	зелений	4,2 рад/год	1,4 рад/год
Зона В	Небезпечного РЗ	коричневий	14 рад/год	4,2 рад/год
Зона Г	Надзвичайно небезпечного РЗ	чорний	>14 рад/год	14 рад/год

4. Провести розрахунки щодо евакуації:

4.1. Визначити напрямок руху, кінцевий пункт, транспортні засоби, довжину маршруту евакуації 100 працівників та середню швидкість руху автомобільної колони.

Відповідь. За допомогою курвіметра (циркуля-вимірвача або лінійки) визначимо основні відстані на карті між зазначеними населеними пунктами: Батки – Артемівка: 11 км; Артемівка – Маліно: 14 км; Маліно – Павлово: 10 км; Павлово – Раниці: 12 км.

Виходячи з обстановки, нанесеної на карту, близькості до небезпечних зон радіоактивного забруднення Б, В, Г, розташування населених пунктів і відстаней між ними, автомобільних доріг, зовнішньої межі зони М (за яку, згідно з НРБУ-97, ми обов'язково повинні вивезти працівників і

населення), робимо висновок та встановлюємо: маршрут евакуації проходить через населені пункти: Маліно – Павлово – Ранци.

Отримуємо сумарну довжину маршруту евакуації (Маліно – Павлово – Ранци):

$$S_{\Sigma} = S_B + S_A + S_M = (6 + 4 + 12) \text{ км} = 22 \text{ км}$$

Безумовно, 22 км важко буде пройти пішки людям з валізами, дітьми тощо. І на це піде доволі багато часу. Середня швидкість руху здорової, не дуже обтяженої поклажею людини складає близько 5 км /год. Значить, час пішої евакуації людей з Маліно у Ранци складе:

$$22 \text{ км} \div 5 \text{ км /год} = 4,4 \text{ год} = 4 \text{ год } 24 \text{ хв.}$$

Для проведення евакуації обираємо **автобус (-и)** – як найбільш прийнятний у даній ситуації транспортний засіб.

Якщо в нашій установі немає взагалі або недостатня кількість автобусів, то їх замовляємо через **голову районної державної адміністрації (міського голову)**. Згідно з умовами функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту, у разі надзвичайних ситуацій держава безкоштовно виділяє відповідний вид палива для заправки автобусів чи інших транспортних засобів для проведення евакуації.

Згідно з умовами гри, в нашій установі працює 100 співробітників, проте автобуси треба замовляти не на 100, а, як мінімум, на 300 людей – з урахуванням членів сімей, оскільки це передбачено постановою Кабінету Міністрів. Зважаючи на те, що у когось немає сім'ї, а в когось, навпаки, вона велика, обираємо середній множник для членів родини – 3 і встановлюємо, що автобуси *треба замовляти* на: $100 \cdot 3 = 300$ людей.

Слід урахувувати й такий фактор, як завантаженість траси. У нашому випадку легко припустити, що маршрут Маліно – Павлово – Ранци буде перевантажений, адже кількість населення обласного центру Маліна, що належить евакуювати, становитиме кількост тисяч.

Відповідно, обираємо V – *середню швидкість руху* автомобільної колони на нашому маршруті евакуації – 40 км / год . Навряд чи будь-який транспорт на цьому завантаженому автошляху буде в змозі рухатись швидше. Навпаки, скоріш за все, на деяких ділянках дороги швидкість буде ще нижчою.

4.2. Визначити час, який витратить автомобільна колона, рухаючись через кожну зону радіоактивного забруднення, та загальний час у дорозі на повному маршруті евакуації.

В і д п о в і д ь . Визначимо час, який витратить автомобільна колона, рухаючись через зону радіоактивного забруднення Б:

$$t_B = \frac{S_B}{V} = \frac{6 \text{ км}}{40 \text{ км/год.}} = 0,15 \text{ год}$$

Аналогічно визначаємо час, який витратить автомобільна колона, рухаючись через зони А і М. Таким чином, отримуємо *загальний (сумарний) час в дорозі на повному маршруті евакуації* (Маліно – Павлово – Ранци):

$$t_{\Sigma} = t_B + t_A + t_M = (0,15 + 0,10 + 0,30) \text{ год.} = 0,55 \text{ год} = 33 \text{ хв}$$

З а в д а н н я д л я с а м о с т і й н о ї р о б о т и **(З С Р № 6)**

1. Завершити виконання завдань тренінгу № 5: розрахунки та оформлення рішень начальника цивільного захисту на карті (рис. 1) щодо захисту працівників у радіаційно небезпечній ситуації.

2. Підготувати матеріали до тренінгу № 6: ксерокопіювати та вкласти до конспекту:

а) пам'ятку № 2 – «Пам'ятка на випадок евакуації».

б) пам'ятку № 3 – «Правила застосування засобів захисту органів дихання».

3. Завершити та здати викладачеві індивідуальну самостійну роботу.

Список нормативно-правових актів
та літератури

1. Ковжого С. О., Тузіков С. А., Карманний Є. В., Зенін А. П. Цивільний захист і охорона праці в галузі: навч. посібник. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. 192 с. С. 51–69.

2. Безпека життєдіяльності: навч.-метод. посіб. для самост. роботи та практ. занять з навч. дисципліни / уклад.: О. Д. Малько, А. Ф. Лазутський, В. А. Молодцов, А. В. Писарев. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. С. 71–74.

3. Ковжого С. О., Малько О. Д., Полєжаєв А. М. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. Харків: Право, 2012. 304 с. С. 84–90, 191–199; 269–274.

4. Анікін Г. М., Рачков С. М. Прилади радіаційного контролю та хімічного контролю (газосигналізатори): навч. посіб. Харків: НМЦ ЦЗ і БЖД при ГУ ДСНС у Харків. обл., 2012. 37 с.

5. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34–35. С. 1802. Ст. 458. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>. Статті 20, 35.

6. Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання: Закон України від 14.01.1998 р. № 15/98-ВР. *Офіційний вісник України*. 1998. № 6. С. 55. Ст. 211. Код акта 4826/1998. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15/98-вр>.

7. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995 р. № 12, Ст. 81. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-вр>.

8. ДНАОП 0.03-3.24-97 Норми радіаційної безпеки України (НРБУ-97) // Київ: МОЗ України, 1998. 134 с.

9. Цивільний захист: підручник / О. І. Запорожець,

В. О. Михайлюк, Б. Д. Халмурадов та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 264 с.

10. Климчук Ю. М., Карманний Є. В. Хмельницька атомна електростанція: небезпека для населення чи крок у майбутнє. *Безпека людини і реалізація права на працю в сучасних умовах життєдіяльності*: матеріали ІХ студент. наук. інтернет-конф. Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого, 26–27 квіт. 2018. Харків: Нац. юрид. ун-т, 2018. С. 226–231.

11. Черкашина Т. В., Карманний Є. В. Аспекти відновлення земель, уражених внаслідок Чорнобильської катастрофи: сучасний стан та прогнози. *Безпека людини і реалізація права на працю в сучасних умовах життєдіяльності*: матеріали ІХ студент. наук. інтернет-конф. Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого, 26–27 квіт. 2018 р. Харків: Нац. юрид. ун-т, 2018. С. 510–514.

12. Железнякова Н. І., Карманний Є. В. Забезпечення епідемічної безпеки в районах надзвичайних ситуацій. *Безпека людини і реалізація права на працю в сучасних умовах життєдіяльності*: матеріали VIII студент. наук. інтернет-конф. Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого, 20–21 квіт. 2017. Харків.: Нац. юрид. ун-т, 2017. С. 177–180.

13. Рева Н. М., Карманний Є. В. Сучасний стан Чорнобильської зони. *Безпека людини і реалізація права на працю в сучасних умовах життєдіяльності*: матеріали VIII студент. наук. інтернет-конф. Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого, 20–21 квіт. 2017 р. Харків: Нац. юрид. ун-т, 2017. С.450–453.

14. Чишко С. С., Карманний Є. В. Деякі аспекти зобов'язань з відшкодування шкоди, заподіяної в умовах надзвичайних ситуацій. *Безпека людини і реалізація права на працю в сучасних умовах життєдіяльності*, матеріали VIII студент. наук. інтернет-конф. Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого. 20–21 квіт. 2017. Харків: Нац. юрид. ун-т, 2017 С. 579–582.

15. Карманний Є. В., Ковжога С. О., Хомин Д. Я. Можливості застосування прикладних інформаційних технологій для удосконалення пошуку правоохоронними органами

викрадених людей. *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів*: зб. тез доп. наук.-практ. конф. (Нац. акад. Нац. гвардії України, 26 жовт. 2017 р., м. Харків). Харків. НАНГУ, 2017. С. 63–66.

16. Маринич А. С., Карманний Є. В. Дослідження чисельних показників радіаційного фону (м. Харків, м. Богуслав, м. Чорнобиль). *Безпека життєдіяльності людини в регіонах України*: матеріали IV студент. наук. конф., 18–19 квіт. 2013 р. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України», 2013. С. 14–17.

17. Зенін А. П., Бойков В. Н. Угрозы, фобии и мифы радиационной опасности. *Безпека життєдіяльності людини в регіонах України*: матеріали III студент. наук. конф. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України», 2012. С. 15–17.

18. Безрук В. С., Карманний Є. В. Особливості побудови і застосування засобів радіаційної розвідки та дозиметричного контролю в системі цивільного захисту України. *Безпека життєдіяльності людини в регіонах України*: матеріали III студент. наук. конф. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України», 2012. С. 33–35.

19. Карманний Є. В., Ковжого С. О., Полежаєв А. М., Молодцов В. А., Яценко В. В. Перспективи вдосконалення радіаційного захисту в контексті аварії на японській АЕС «Фукусіма». *Безпека людини в сучасних умовах*: матеріали III Міжнар. наук.-метод. конф. Харків: НТУ «ХПІ», Міськдрук, 2011. С. 14–16.

**Т е м а 3. ПРАВИЛА ДІЙ У НАДЗВИЧАЙНИХ
СИТУАЦІЯХ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗАСОБІВ
ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАХИСТУ**

Практичне заняття № 7

**ПОРЯДОК ДІЙ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ
ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В НАДЗВИЧАЙНИХ
СИТУАЦІЯХ**

П л а н

1. Призначення та класифікація засобів індивідуального захисту.
2. Захисні властивості, правила підготовки та безпечного застосування протигазів.
3. Захисні властивості, правила підготовки та використання засобів захисту шкіри.
4. Відпрацювання тренінгу № 6.

П и т а н н я д л я о б г о в о р е н н я

1. Схема класифікації засобів індивідуального захисту.
2. Захисні властивості, устрій, правила підготовки до застосування протигазів.
3. Правила визначення індивідуальних розмірів протигазної маски.
4. Правила безпеки застосування протигазів.
5. Захисні властивості, устрій, правила підготовки та правила безпеки при застосування захисних костюмів.
6. Рекомендації до самостійного виготовлення простіших засобів захисту органів дихання та шкіри.
7. Відпрацювання порядку дій з підготовки та одягання протигазів згідно тренінгу № 6 за допомогою пам'ятки № 3 «Правила застосування засобів захисту органів дихання».
8. Відпрацювання дій з підготовки та порядку одягання і знімання захисного костюма «Л-1» (комплекту ЗЗК) згідно з тренінгом № 6.

Порядок дій з підготовки та застосування протигазів та захисних костюмів для захисту від факторів надзвичайних ситуацій

I. ПОРЯДОК ДІЙ З ПІДГОТОВКИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРОТИГАЗІВ

Вихідна інформація. До основних засобів індивідуального захисту (ЗІЗ) відносяться :

- ЗІЗ органів дихання: протигази, респіратори, ватно-марлеві пов'язки,

- ЗІЗ шкіри: захисні костюми, комплекти, комбінезони.

Протигази – найбільш ефективні засоби, які захищають органи дихання, а також очі та шкіру обличчя від небезпечних хімічних та отруйних газів, аерозолів, крапель, радіоактивного пилу. Протигази класифікуються за принципом дії на: фільтрувальні, ізолювальні, шлангові. За призначенням протигази поділяються на: військові, цивільні, промислові.

Протигаз для цивільного захисту – це фільтрувальний протигаз типу ГП-5, ГП-7, ГП-7М, дитячі – ПДФ та ДП-6 (викладач показує їх зразки).

Протигаз складається з наступних основних частин (пояснення устрою виконується з показам цих частин на протигазах ГП-5, ЕО-19):

1) маска-шолом (або маска з лямками), в яку вбудовані:

- окуляри,

- вузли клапану вдихання та клапану видихання,

- мембрана переговорного пристрою;

2) фільтрувально-поглинальна система в коробці (ГП-5) або в касеті (ЕО-19);

3) на старих протигазах – гофрована трубка для з'єднання маски і фільтрувальної коробки (ДП-6),

4) протигазова сумка з футляром і плівками для окулярів, що не запотівають.

Правила дій при отриманні протигаза

1. Правильно визначити свій розмір шолом-маски протигаза, який відзначений цифрою в колі на масці та буває 4-5 розмірів.
2. Перевірити справність та цілісність маски та фільтрувальної коробки протигазу перед застосуванням.
3. Правильно спорядити (зібрати) протигаз.
4. Навчитися правильно одягати маску протигазу.

Відпрацювання правил дій при отриманні протигазу

1. Відпрацювання дій з визначення свого розміру протигазної маски

(викладач показує порядок дій з вимірюванням голови та визначення розміру маски за допомогою Пам'ятки № 3)

а) для визначення розміру протигазної шолом-маски (до ГП-5, ЕО-18, ІП-4, ІП-5, КІП-7) необхідно сантиметром обміряти голову: від верхівки голови (маківки) через щоки та підборіддя – до висхідної точки. Порівняти ці дані з таблицею № 5 для визначення свого розміру маски.

Т а б л и ц я 5 . Вимірювання для визначення розміру шолом-маски протигазу

Довжина вимірювання для розміру шолом-маски протигазу	Розмір маски протигаза
до 63 см	0
63.5 – 65.5 см	1
66.0 – 68 см	2
68.5 – 70.5 см	3
від 71 і більше см	4

б) Для підбору розміру протигазної маски з лямками (ГП-7, ГП-9, ПМК, МП-5, ППМ-88) необхідно зробити 2 виміри обхватів голови: перший – як для таблиці 5, другий – вимір голови по замкненій лінії, що проходить через лоб на 2-3 см вище брів, далі по скроні та потилиці (тобто, як визначення розміру для шапки). Скласти ці 2 виміри, округлити до 0,5 см та порівняти з даними таблиці 6 для визначення свого розміру.

Т а б л и ц я 6. Вимірювання для визначення розміру протигазної маски з лямками

Довжина вимірювання для розміру протигазної маски з лямками	Розмір маски з лямками
До 121 см	1
121,5 - 126 см	2
від 126,5 см	3

Відпрацювання самостійних дій студентів – сантиметром 2 студенти вимірюють та визначають за таблицями свої розміри двох типів масок протигазу.

2. Відпрацювання дій з перевірки справності протигазу:

(викладач показує порядок дій на протигазах)

а) перевірити відсутність проколів, тріщин на гумовій масці, а також справність лямок і пряжок затяжок;

б) перевірити наявність та справність клапанів маски: одягнути маску без коробки, долонею закрити патрубок приєднання коробки, спробувати вдихнути, а потім видихнути;

в) перевірити наявність кришки та пробки на коробки;

г) перевірити відсутність пошкоджень коробки (вм'ятин, отворів).

3. Відпрацювання дій з підготовки протигазу до застосування:

(викладач показує порядок дій)

а) правильно зібрати протигаз та затягнути патрубки для герметичності;

б) правильно надягнути протигаз та перевірити опір дихання через коробку;

УВАГА! При правильному одяганні шолом-маски вона не повинна утворювати складки, а очі людини – співпадати з окулярами маски. Проблема одягання шолом-маски виникає у жінок через їх довге волосся, тож, перш ніж надягати протигаз, їм треба прибрати волосся з лоба і скронь та зачесати їх назад, зняти гребінці та шпильки.

в) 2-3 студенти самостійно виконують дії з перевірки, підготовки та одягання протигазів ГП-5 та ЕО-18 *(викладач оцінює правильність їх дій)*.

Обговорення питання: що робити у разі відсутності протигазу(!?)

Відповідь: у разі відсутності протигазу та респіратора для захисту від хлору, аміаку, та радіоактивного пилу можна самостійно зробити ВАТЯНО-МАРЛЕВУ ПОВ'ЯЗКУ. Зовнішній вид та розміри пов'язки наведений на рисунку ПАМ'ЯТКИ № 3. Така пов'язка виготовляється з 4-6 шарів марлі з шаром вати всередині – вату треба рівномірно розкласти шаром 1-2 см або зробити 8 шарів марлі без вати. Для підвищення захисної дії маски її необхідно просочити (як зазначено в Пам'ятці № 3):

- від аміаку – 2-5% розчином оцтової або лимонної кислоти або водою;
- від хлору – 2-5% розчином питної соди або водою;
- від радіоактивного пилу – водою.

II. ПОРЯДОК ДІЙ З ПІДГОТОВКИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХИСНИХ КОСТЮМІВ

Вихідна інформація. Засоби індивідуального захисту шкіри виготовляють з прогумованих тканин у вигляді комбінезонів та ізолюють і захищають шкіру тіла від зовнішніх забруднень. Але слід мати на увазі, що внаслідок гумової ізоляції під час роботи при температурі більш 25-30 градусів порушується тепловий обмін організму – тіло сильно потіє, тож може статися тепловий удар і втрата свідомості. При зазначених температурах необхідно контролювати режим та час роботи в таких ізолюючих ЗІЗШ.

Захисний костюм Л-1 складається з комбінезону, куртки, рукавичок та елементів застібання, які називаються «шпеники». Це військовий офіцерський захисний костюм проти хімічних отруйних речовин та радіоактивного пилу.

Захист від зовнішнього забруднення забезпечується правильним порядком одягання і застібання елементів захисного костюму. Ще більш суворий порядок дій має порядок знімання костюма після виходу із зони зараження, щоб не отримати зараження від свого забрудненого костюму під час його знімання.

Відпрацювання практичних дій щодо порядку одягання і знімання захисного костюма «Л-1»

1. Відпрацювання послідовності дій з підготовки костюма:

а) оглядом перевірити цілісність тканини на відсутність розривів, розрізів;

б) правильно скласти костюм у сумку для зручності та швидкості одягання (викладач показує правильний порядок згортання брюк та складання куртки).

2. Відпрацювання дій з одягання захисного комплекту:

Викладач викликає студента, який за вказівками і поясненням викладача повільно у правильній послідовності одягає костюм, а потім – протигаз (викладач показує порядок перевірки правильності одягання захисного комплекту).

При правильному одяганні костюма викладач подає команду студенту на виконання руху в захисному комплекті: обхід аудиторії, присідання, перенесення підручників і сумки тощо. (Викладач пояснює правила безпеки щодо запобігання тепловому удару під час тривалого носіння захисного комплекту).

3. Відпрацювання дій зі знімання захисного комплекту.

(за вказівками та поясненням викладача студент виконує порядок дій зі знімання умовно зараженого костюму з урахуванням правил безпеки).

Завдання для самостійної роботи (ЗСР № 7)

1. Визначити свій особистий розмір протигазних масок (для шолом-маски та маски з лямками) і записати його до таблиць пам'ятки № 3.

2. Підготуватися до заліку з дисципліни.

Список нормативно-правових актів та літератури

1. Ковжого С. О., Малько О.Д., Полежаєв А. М. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. Харків: Право, 2012. С. 258–269.

2. Засоби захисту населення: довідкові матеріали. А. В. Писарєв, В. А. Молодцов. Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого. 2005. 86 с.

3. Безпека життєдіяльності у надзвичайних ситуаціях: навч. посіб. / І. М. Карташов, С. О. Ковжого, А. В. Писарєв. Харків. Нац. юрид. акад. України, 2004. С. 104–111.

4. Зеленська М. А., Карманний Є. В. Історичні аспекти та сьогоденні реалії використання наробок Зелінського М. Д. для засобів індивідуального захисту органів дихання. *Безпека людини і реалізація права на працю в сучасних умовах життєдіяльності*: матеріали VII студент. наук. інтернет-конф. Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого, 21–22 квіт. 2016 р. Харків: Нац. юрид. ун-т, 2016. С. 152–155.

5. Зелінський В. І., Карманний Є. В. Історичні аспекти створення протигазу та його використання у цивільному захисті сьогодні. *Безпека людини і реалізація права на працю в сучасних умовах життєдіяльності*: матеріали VII студент. наук. інтернет-конф. Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого, 21–22 квіт. 2016 р. Харків: Нац. юрид. ун-т, 2016. С.156–161.

6. Купцов Д. А., Карманний Е. В. Аспекти удосконалення організаційно-технічних засобів забезпечення безпеки працівників в сучасних умовах ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій шляхом використання екзоскелета. *Безпека людини і суспільства в сучасних умовах життєдіяльності*. матеріали V студент. наук. конф. Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого, Харків: Нац. юрид. ун-т, 2014. С. 139–140.

7. Купцов Д. А., Карманний Е. В. Экзоскелет – как основа защиты жизни и здоровья спасателя в чрезвычайных ситуациях. *Харківщина, студентство, екологія*: матеріали XV регіон. студент. наук. конф., 5–6 груд. 2013 р. Харків: НТУ «ХП», 2013. С. 83–85.

8. Ковжого С. О., Писарев А. В., Тузіков С. А., Карманний Є.В. Особливості ізоляції шкірних покривів і біозахист людей в умовах радіоактивних забруднень // *Materialy VI międzynarodowej naukowy - praktycznej konferencji «Wschodnie partnerstwo – 2010»*. 07 – 15 września 2010 roku. Volume 5. Medycyna. Nauk biologicznych. Chemia i chemiczne technologie. Ekologia. Rolnictwo. Radiacyjne bezpieczeństwo i społeczne – ekologiczne problemy. – Przemysł. Nauka i studia, 2010. – С. 86 – 89.

Практичне заняття № 8

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ОСНОВНИХ ЗАХОДІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

П л а н

1. Вимоги законодавства до організації заходів евакуації населення та персоналу.

2. Практичні рекомендації до виконання заходів з евакуації.
3. Вимоги законодавства до укриття населення в захисних спорудах.
4. Зміст заходів та рекомендації до виконання хімічного захисту.
5. Підсумковий контроль дисципліни – доведення індивідуальних результатів заліку з дисципліни.

П и т а н н я д л я о б г о в о р е н н я

1. Вимоги законодавства до державної організації заходів евакуації населення.
2. Історичний досвід народу України в проведенні масштабних евакуацій населення.
3. Практичні рекомендації до виконання заходу евакуації за допомогою пам'ятки № 2. «Пам'ятка на випадок евакуації».
4. Вимоги законодавства до організації евакуації персоналу установи, закладу (юридичної установи, правоохоронного органу).
5. Класифікація та захисні властивості захисних споруд цивільного захисту.
6. Вимоги законодавства до укриття населення у захисних спорудах ЦЗ.
7. Вимоги законодавства до утримання та застосування захисних споруд.
8. Зміст заходів хімічного захисту населення.
9. Рекомендації до виконання заходів хімічного захисту в місті.
10. Підведення індивідуальних підсумків навчання – оголошення результатів заліку з дисципліни.

ПАМ'ЯТКА № 2
на випадок евакуації

1. ЗНАТИ ПРО:

- включення Вас і членів Вашої родини до списків на евакуацію;
- спосіб переміщення до нового місця тимчасового перебування:
 - а) пішки;
 - б) певним видом транспорту;
 - місце збору перед відправленням або адресу збірного евакуаційного пункту (ЗЕП);
 - час відправлення транспорту або пішої колони на евакуацію;
 - новий безпечний район (пункт) розміщення евакуйованих ;
 - сигнали оповіщення цивільного захисту та порядок дій за сигналами!

2. МАТИ З СОБОЮ ДОКУМЕНТИ:

Паспорт, військовий квиток, документи про освіту та фах, посвідчення про шлюб і народження дітей, пенсійне посвідчення, трудову книжку та інші особисті документи, а також гроші (картки).

3. ВЗЯТИ ІЗ СОБОЮ: валізу (рюкзак) загальною вагою 30 кг!

Зібрати речі: теплий одяг, натільна білизна (2-3 комплекти), постільна білизна (1 комплект, краще – спальний мішок), особисті речі (у тому числі: 2 запасні пари взуття (тепле та водостійке, а головне – зручне, а також водостійкий плащ або куртка, обов'язково – шапка, рукавички) та предмети гігієни. Важливо: на кожного члена родини: ніж, ложка та маленька каструля (казанок), а також фляга з питною водою, ліхтарик, сірники (запальничка).

До валізи прикріпити табличку з позначенням прізвища евакуйованого, адреси постійного місця проживання, станції призначення евакуації.

4. НА ОДЯГ ДІТЕЙ ПРИШИТИ

нашивку із зазначенням прізвища ім'я та по батькові дитини, року народження, адреси постійного проживання і станції призначення для евакуації, а також прізвища ім'я та по батькові батьків.

5. ЗРОБИТИ:

- а) укомплектувати медичну аптечку;
- б) виготовити ватяно-марлеву пов'язку на кожного;
- в) зібрати ремонтний набір.

6. ЗАЛИШАЮЧИ ЖИТЛО:

- зачинити вікна;
- вимкнути газ, воду, електрику;
- забрати продукти з холодильника;
- зачинити всі двері.

7. ОДЕРЖАТИ

та підтримувати у справності та готовності засоби індивідуального захисту (респіратор, протигаз, індивідуальну аптечку, перев'язочний пакет).

8. ВИКОНУВАТИ

всі розпорядження посадових осіб евакуаційних пунктів, дотримуватися дисципліни і порядку на маршруті та в місцях тимчасового розміщення.

Список нормативно-правових актів
та літератури

1. Ковжого С. О., Тузіков С. А., Карманний Є. В., Зенін А. П. Цивільний захист і охорона праці в галузі: навч. посіб. Харків: Право, 2013. С. 12–15, 55–57.
2. Ковжого С. О., Малько О. Д., Полежаєв А. М. Безпека

життєдіяльності: навч. посіб. Харків: Право, 2012. С. 102–121, 197–204.

3. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності» / уклад.: О. Д. Малько, А. Ф. Лазутський, В. А. Молодцов, А. В. Писарєв. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2012. С. 75–84.

4. Анікін Г. М., Рачков С. М. Прилади радіаційного контролю та хімічного контролю (газосигналізатори): навч. посіб. Харків: НМЦ ЦЗ і БЖД при ГУ ДСНС в Харків. обл., 2012. 37 с.

5. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34–35. С. 1802, Ст. 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>. Статті 32, 33, 35.

6. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: постанова Кабінету Міністрів України від 30.10.2013 р. № 841. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF>

7. Деякі питання використання захисних споруд цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 р. № 138. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/138-2017-%D0%BF>

8. Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту: наказ Міністра МВС України від 09.07.2018 р. № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0879-18>

9. Стороженко О. С., Карманний Є. В. Захисні споруди цивільного захисту: зарубіжний досвід та українські реалії. *Безпека людини і реалізація права на працю в сучасних умовах життєдіяльності*: матеріали ІХ студент. наук. інтернет-конф. Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого 26–27 квіт. 2018. Харків: Нац. юрид. ун-т, 2018. С. 445–451.

10. Зенін А. П. Особливості захисту постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій. *Актуальні питання удосконалення законодавства про працю та соціальне*

забезпечення: тези доп. та наук. повідомл. учасн. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29 верес. 2017 р.) / за ред. В.В. Жернакова. Харків: Право, 2017. С. 135–141.

11. Бойко В. О., Карманний Є. В. Захисні споруди цивільного захисту: стан і перспективи використання. *Безпека людини і реалізація права на працю в сучасних умовах життєдіяльності*: матеріали VIII студ. наук. інтернет-конф. (Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого, 20–21 квіт. 2017 р.) Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 54–58.

12. Бабіч Р. В., Карманний Є. В. Сучасний стан та вимоги до метрополітену як захисної споруди цивільного захисту. *Безпека людини і реалізація права на працю в сучасних умовах життєдіяльності*: матеріали VIII студент. наук. інтернет-конф. Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого, 20–21 квіт. 2017 р. Харків: Нац. юрид. ун-т, 2017. С. 37–40.

13. Тузіков С. А., Ковжога С. О., Карманний Є. В., Лазутський А. Ф., Писарев А. В. Вибір оптимального критерію для визначення раціональних значень основних характеристик сховищ. *Збірник наукових праць*. Вип. 1 (38). Харків: ХУПС ім. І. Кожедуба, 2014. С. 270–272.

14. Тузіков С. А., Молодцов В. А., Карманний Є. В., Зенін А. П. Підвищення стійкості функціонування захисних споруд цивільного захисту – основний шлях забезпечення ефективності укриття населення в колективних засобах захисту. *Проблеми цивільного захисту: управління, попередження, аварійно-рятувальні та спеціальні роботи*: зб. тез II Всеукр. наук.-практ. конф., 25 жовт. 2013. Харків: НУЦЗУ, 2013. С. 145–147.

15. Тузіков С. А., Ковжога С. О., Карманний Є. В., Лазутський А. Ф., Писарев А. В. Деякі шляхи пошуку напрямків зниження втрат серед населення при застосуванні сховищ. *Здоров'язбереження у молодіжному середовищі*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Київ. ун-ту ім. Б. Грінченка, 15-16 листоп. 2013. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. С. 32–36.

16. Тузіков С. А., Ковжога С. О., Карманний Є. В., Лазутський А. Ф., Писарев А. В. Аналіз вимог до захисних

споруд цивільного захисту і методологічні підходи до їх класифікації. *Збірник наукових праць*. Вип. 1 (34). Харків: ХУПС ім. І. Кожедуба, 2013. С. 186–189.

17. Тузіков С. А., Карманний Є. В., Зенін А. П., Молодцов В. А. Фактори, що впливають на стійкість роботи захисних споруд і основні шляхи її підвищення. *Безпека життя і діяльності людини – освіта, наука, практика: збірка наук. пр.: матеріали XII Міжнар. наук.-метод. конф.* Одеса, 15 – 17 трав. 2013 р. Одеса: Одес. нац. мор. ун-т, 2013. С. 245–248.

18. Зенін А. П., Тузіков С. А., Яценко В. В. Общие проблемы цивилизации, влияющие на безопасность жизнедеятельности человека. *Актуальні проблеми фізичної культури, спорту та здоров'я людини: матеріали науково-практичної конференції* / за ред. Я. Б. Зорія. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2012. С. 116–119.

4. САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота – вид позааудиторної роботи студента навчального характеру. Вона спрямована на закріплення знань навчального матеріалу дисципліни та удосконалення навичок використання цих знань.

Такий вид роботи передбачає самостійне опрацювання конспектів лекцій, літератури, нормативних актів, судової практики до тем, що виносяться на практичні заняття.

Формами самостійної роботи є:

- виконання завдань для самостійної роботи;
- доопрацювання матеріалів практичних занять;
- робота в інформаційних мережах;
- опрацювання навчальної літератури;
- пошук та виписка в конспект відповідних витягів з правових актів;
- підготовка письмових матеріалів обґрунтування рішень начальника цивільного захисту установи щодо організації заходів захисту персоналу;
- виконання індивідуального завдання з розробки тексту інструкції з питань цивільного захисту.

5. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Мета: удосконалення знань норм законодавства, якими регулюється цивільний захист населення, та навичок їх правильного застосування, а також закріплення комплексних вмінь їх використання при виконанні завдань з реалізації вимог законодавства у сфері цивільного захисту в юридичному супроводженні діяльності керівництва суб'єкта господарювання, пов'язаної з організацією та вжиттям відповідних заходів цивільного захисту персоналу, розв'язуванням складних задач, що постають перед керівництвом в екстремальних умовах недостатньої інформації та суперечливих вимог обстановки надзвичайної ситуації.

Індивідуальна робота студентів виконується в трьох обов'язкових формах завдань самостійної роботи, а також у формах наукової роботи під керівництвом викладачів дисципліни:

1) вибір та виписка до конспекту витягів з правових актів цивільного захисту відповідно завдань СР;

2) підготовка та розробка матеріалів роботи керівника правоохоронного органу з оцінки складної небезпечної обстановки надзвичайної ситуації для прийняття рішень на виконання заходів цивільного захисту персоналу на підставі прогнозування впливу небезпечних факторів;

3) виконання індивідуальної самостійної роботи (ІСР), що полягає в розробці «Інструкцій» та «Положень» з питань цивільного захисту за індивідуальними завданнями з метою формування умінь зрозумілого й однозначного донесення власних рішень до осіб персоналу у формі нормативного документа. ІСР виконується згідно з вимогами «Методичних рекомендації до виконання індивідуальної самостійної роботи»;

4) тези доповіді на щорічну студентську наукову конференцію кафедри трудового права «Безпека людини і реалізація права людини на безпечну працю в сучасних умовах життєдіяльності» (у квітні - травні) – оформлюються відповідно до вимог щодо матеріалів конференції. Зараховується опублікування й оцінюється в 10 балів;

5) участь у конкурсі студентських наукових робіт: робота оформляється відповідно до вимог оргкомітету конкурсу та подається у визначені строки з рецензією наукового керівника;

6) наукова доповідь – загальний обсяг 20 сторінок. Подається науковому керівникові. Слухання відбувається на засіданні гуртка цивільної безпеки;

7) есе – загальний обсяг до 5 сторінок, має містити ключову ідею, що розкривається у змісті роботи. Подається викладачу, який веде практичні заняття.

6. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Метою індивідуальної самостійної письмової роботи (ІСР) є поглиблення практичних знань з питань цивільного захисту та придбання навичок з розробки нормативно-правових документів, що розробляються відповідно до вимог законодавства суб'єктами господарювання: інструкцій та керівних положень з певних питань цивільного захисту персоналу суб'єкта господарювання – юридичної установи.

Термін здачі роботи – до _____!

На випадок виникнення складнощів у висвітленні окремих питань передбачено індивідуальні консультації викладача в аудиторії ЦК-113 за графіком, визначеним кафедрою.

Робота оформляється як стандартний текстовий документ машинописного тексту на аркушах формату А4 обсягом 5-7 сторінок (крім рефератів). Шрифт тексту – Times New Roman, розмір – 14, інтервал – 1,5. Аркуші мають бути зброшуровані файлами в папку у вигляді документа для проведення інструктажу з персоналом.

Вимоги до змісту роботи (обсяг 6 - 7 сторінок)

- 1) титульний лист (за зразком) = 1 сторінка,
- 2) параграф 1: «1. Загальні положення» (1-2 сторінки), де вказати:
 - перелік правових актів, на підставі яких розроблена Інструкція (Положення);
 - яких працівників стосуються вимоги Положення чи Інструкції, що розроблена;
 - мета виконання працівниками вимог цього Положення чи Інструкції;
 - законодавче визначення **5-ти** основних термінів цивільного захисту з тексту.
- 3) параграф 2: «2. Положення (Інструкція) по (з)» (3-4 сторінки) = основний текст.

Вимоги до змісту основного тексту

У дужках завдань викладені вказівки щодо змісту тексту, а також номери зі «Списку рекомендованої літератури та документів» основних нормативно-правових актів, на підставі положень яких розробляється текст роботи.

Завдання № 1-3 виконуються у формі реферату обсягом до 15 сторінок.

Відмінність текстів «Положення» від «Інструкції»:

«Положення» – це перелік вимог, вказівок, положень із відповідних нормативно-правових актів, які визначають організацію та зміст заходу цивільного захисту, що поставлений темою завдання;

«Інструкція» – це порядок дій та вказівок, перелік яких викладений у послідовності виконання цих дій, що визначає

порядок виконання заходу.

Тексти «Положення» чи «Інструкції» не повинні містити навчальних пояснень, а тільки перелік однозначно зрозумілих керівних вказівок щодо організації та виконання заходу. Для розробки тексту необхідно сформулювати у формі розпоряджень для «Інструкції» або у формі стислих пояснень для «Положення» вимоги відповідних нормативно-правових актів (НПА) для виконання заходу цивільного захисту, що встановлений темою індивідуального завдання. Інструкція, на відміну від Положення повинна містити порядок виконання дій заходу в послідовності, зазначеній у НПА.

Для покращення оцінки роботи важливо:

- знайти та вказати додаткові нормативно-правові акти до теми завдання;
- правильно відформатувати машинописний текст (як у підручнику);
- окремим пунктом або абзацом вписати правила та заходи безпеки, які необхідно виконувати при організації або виконанні заходу цивільного захисту, що визначається в «Положенні» чи «Інструкції».

7. ПЕРЕЛІК ЗАВДАНЬ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Написати реферат про історію створення та розвитку державної системи цивільного захисту України (довести за допомогою історичних правових документів, що в містах України в свій час були створені діючі формування першої у світі державної системи захисту населення) [20, Інтернет-ресурси].

2. Написати реферат про історію створення та розвитку державної системи захисту населення країни Західної Європи (1 на вибір) або США [Інтернет-ресурси].

3. Написати реферат про історію створення та розвитку західноєвропейських організацій цивільного захисту населення від «Женевських зон» до «ICDO» (зробити порівняльний аналіз історичних фактів щодо першості України в цьому питанні державотворення) [20, Інтернет-ресурси].

4. Розробити Положення про порядок класифікації надзвичайних ситуацій за характером походження та рівнями наслідків (з визначенням порядку правової процедури класифікації, понять та класифікаційних ознак всіх 8-ми видів ситуацій, навести приклад класифікації реальної надзвичайної ситуації) [6, 10, 11].

5. Розробити Положення про вимоги законодавства до організації навчання студентів ВНЗ дій у надзвичайних ситуаціях [6, 12, 16].

6. Розробити Положення про вимоги законодавства до організації навчання працюючого населення дій у надзвичайних ситуаціях [6, 12, 16].

7. Розробити Положення про завдання та обов'язки юридичної установи як суб'єкта господарювання у сфері цивільного захисту (вибрати завдання, що відповідають юридичній діяльності установи, розкрити їх зміст, а також визначити склад підрозділів чи посадових осіб з питань цивільного захисту персоналу установи з 55 осіб) [6, ст.: 20, 12, 13].

8. Розробити Положення про права громадян та їх об'єднань у сфері використання ядерної енергії та радіаційної безпеки [8, 9].

9. Розробити Положення про особливості гарантії законності прав громадян в умовах правового режиму надзвичайного стану [6, 7].

10. Розробити Положення про організацію заходів з евакуації в юридичній установі з персоналом 25 осіб (на підставі 6, 14 вказати: склад та завдання органів з евакуації такої установи, заходи з її евакуації, що плануються).

11. Розробити Положення про заходи забезпечення радіаційного захисту населення (при цьому вказати значення доз опромінення для застосування заходів: йодної профілактики, укриття, евакуації, введення типових режимів радіаційного захисту населення, застосування засобів індивідуального захисту тощо) [1, 4, 6, 8, 9].

12. Розробити Положення про захист людини від іонізуючих випромінювань під час лікування та здійснення медичної діагностики (при цьому вказати значення радіаційно-гігієнічних регламентів медичного опромінення) [8, 9, НРБУ-97].

13. Розробити Положення про правове забезпечення відшкодування матеріальних збитків постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій за вимогою статті 85 Кодексу цивільного захисту України. ([6] + знайти відповідні НПА!).

14. Розробити Положення про правове забезпечення компенсацій за перевищення річної основної дозової межі опромінення (окремо роз'яснити поняття дози опромінення) [4, 9, НРБУ-97].

15. Розробити Положення про правове забезпечення відшкодування ядерної шкоди (також роз'яснити поняття «радіаційна безпека», «ядерна шкода», «доза») [4, 8, ст.: 1, 13, 75-77].

16. Розробити Положення про особливий режим реалізації прав громадян та провадження господарської

діяльності на території розташування ядерних установок та об'єктів [8, 9].

17. Розробити Положення про застосування санкцій за порушення вимог законодавства з питань пожежної безпеки [6, ст.: 64-70], [19] (+ знайти додаткові відповідні НПА!).

18. Розробити Інструкцію з утримання евакуаційних пожежних шляхів та виходів для триповерхової юридичної установи [19].

19. Розробити Інструкцію про порядок дій у разі виникнення пожежі в навчальному корпусі (вказати про застосування наявних в корпусі засобів пожежогасіння). [19: Розділ II, п. 3-5].

20. Розробити Інструкцію про дії студента НЮУ при отриманні сигналу оповіщення (звуку сирени) [1, 6, 15].

21. Розробити Інструкцію про дії населення при виконанні заходів з евакуації [1, 6, 14].

22. Розробити Положення про вимоги законодавства до забезпечення заходів соціального захисту постраждалих внаслідок надзвичайної ситуації (на підставі вимог [6, гл. 17], + додаткові відповідні НПА).

23. Розробити Положення про вимоги законодавства до надання компенсацій та пільг постраждалим, які евакуюються у зв'язку з надзвичайними ситуаціями [6, ст.: 84, 89], [ЗУ від 20.10.2014 р. № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»].

24. Розробити Положення про обов'язки та завдання суб'єктів господарювання щодо використання для господарчих потреб у мирний час захисних споруд цивільного захисту [6, 17, 18].

25. Розробити Інструкцію про обов'язків командира та особового складу формування з обслуговування захисних споруд ЦЗ під час приведення в готовність та використання для укриття населення [6, 17, 18].

26. Розробити Інструкцію з порядку заповнення населенням захисних споруд (вказати категорії населення, що

підлягають укриттю) [6, 17, 18].

27. Розробити Інструкцію з правил перебування людей у захисних спорудах під час укриття (розкрити зміст заходу «Укриття у захисних спорудах») [6, 17, 18].

28. Розробити Інструкцію про заходи першочергової підготовки захисної споруди цивільного захисту до застосування (вказати класифікацію та призначення захисних споруд) [1, 4, 5, 6, 17, 18].

29. Розробити Інструкцію з порядку підготовки протигазу ГП-7 до застосування [3, 4, + НПА].

30. Розробити Інструкцію з експлуатації вогнегасника ОУ-5 (вказати питання технічного обслуговування, вимоги до розміщення та зберігання в приміщеннях юридичної установи, правила застосування [6, + НПА].

31. Розробити Положення про порядок навчання керівного складу та посадових осіб установ та закладів, діяльність яких пов'язана з організацією заходів цивільного захисту [6, 16, 21].

8. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ПРАВОВИХ АКТІВ

1. Цивільний захист і охорона праці в галузі: навч. посіб. / С. О. Ковжого, С. А. Тузіков, Є. В. Карманний, А. П. Зенін. Харків: Право, 2013. С. 3–69.

2. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності» / уклад.: О. Д. Малько, А. Ф. Лазутський, В. А. Молодцов, А. В. Писарев. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2012. С.48–84 (довідкові матеріали.).

3. Писарев А. В., Молодцов В. А. Засоби захисту населення: довідкові матеріали. Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого. 2005. 86 с.

4. Ковжого С. О., Малько О. Д., Полежаєв А.М. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. Харків: Право, 2012. С. 230–295 (стор. 293 – класифікація НС за рівнями).

5. Стеблюк М. І. Цивільна оборона та цивільний захист: підручник. Київ: Знання-Прес, 2007. 487с.

6. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012. № 5403-VI.

7. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III.

8. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР.

9. Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання: Закон України від 14.01.1998 р. № 15/98-ВР.

10. Національний класифікатор України «Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010» (Затвердж. наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. № 457).

11. Про затвердження порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями: постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2004 р. № 368.

12. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 р. № 11.

13. Про затвердження Положення про спеціалізовані служби цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2015 р. № 469.

14. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: постанова Кабінету Міністрів України від 30.10.2013 р. № 841.

15. Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2017 р. № 733.

16. Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях: постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 р. № 444.

17. Деякі питання використання захисних споруд цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 р. № 138.

18. Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту: затвердж. наказом Міністра МВС України від 09.07.2018 р. № 579.

19. Правила пожежної безпеки в Україні: затвердж. наказом Міністра МВС України 30.12.2014 р. № 1417.

20. Цивільній обороні України – 80! *Надзвичайна ситуація*. 2012. № 2.

21. Порядок проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 23.10.2013 р. № 819.

9. ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ»

1. Поняття цивільного захисту
2. Основні шляхи захисту населення від надзвичайних ситуацій.
3. Поняття аварії, катастрофи та надзвичайної ситуації, причино-наслідкові зв'язки цих явищ.
4. Умови та закономірності виникнення надзвичайних ситуацій.
5. Ознаки та показники небезпечних факторів і наслідків надзвичайних ситуацій.
6. Класифікація надзвичайних ситуацій за характером та рівнями.
7. Правові питання класифікації надзвичайних ситуацій.
8. Поняття про Єдину державної системи цивільного захисту України: призначення, склад основних підсистем та сил цивільного захисту.
9. Органи та структура державного керівництва Єдиної державної системи цивільного захисту України. Склад та взаємодія з підрозділами Харківської територіальної підсистеми цивільного захисту.
10. Місце і завдання правоохоронних органів у складі Єдиної державної системи цивільного захисту України.
11. Історична першість України у створенні та розвитку державних систем цивільної оборони населення.
12. Історичні аспекти створення й розвитку державних систем цивільного захисту західноєвропейських країн.
13. Законодавча база цивільного захисту: особливості законодавчих вимог у сфері безпеки, основні законодавчі акти у сфері цивільного захисту,
14. Ядерне законодавство: основні законодавчі акти з питань радіаційної безпеки та захисту.
15. Правові заходи запобігання надзвичайним ситуаціям.
16. Вимоги законодавства до обов'язків керівників (посадових осіб) суб'єктів господарювання щодо організації

заходів цивільного захисту персоналу.

17. Організація та повноваження державного нагляду (контролю) у сфері цивільного захисту.

18. Склад та підстави санкцій до суб'єктів господарювання за порушення законодавства з питань цивільного захисту, техногенної та пожежної безпеки.

19. Підстави та порядок зупинення роботи підприємств (суб'єктів господарювання), експлуатації машин та устаткування у разі порушень вимог законодавства з питань техногенної та пожежної безпеки.

20. Права громадян у сфері цивільного захисту.

21. Обов'язки громадян у сфері цивільного захисту.

22. Вимоги законодавства до завдань та організації заходів цивільного захисту персоналу суб'єктів господарювання.

23. Склад та призначення нормативних документів, що розробляються суб'єктами господарювання з питань цивільного захисту персоналу.

24. Склад та призначення формувань цивільного захисту юридичних установ.

25. Права громадян та їх об'єднань у сфері радіаційної безпеки.

26. Джерела небезпечних радіаційних факторів на території України, оцінка стану радіаційної безпеки території України.

27. Поняття про радіаційну безпеку: принципи, способи та засоби.

28. Поняття про дози опромінення, про організацію дозиметричного контролю.

29. Поняття про дозиметричні прилади, правила застосування дозиметрів.

30. Вимоги ядерного законодавства до захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання під час лікування, від впливу радіонуклідів, що містяться в будівельних матеріалах, продовольчій сировині.

31. Вимоги ядерного законодавства до компенсації перевищення річної дозової межі опромінення людини та відшкодування ядерної шкоди.

32. Призначення, зміст сигналів та інформації заходів цивільного захисту – оповіщення та інформування. Порядок дій при отриманні сигналів оповіщення.

33. Зміст заходу цивільного захисту – укриття населення у захисних спорудах цивільного захисту. Вимоги Кодексу цивільного захисту до категорій населення, що підлягають укриттю.

34. Призначення та класифікація захисних споруд. Вимоги законодавства до утримання та використання захисних споруд для господарчих потреб. Правила поведінки в укриттях.

35. Зміст заходів з евакуації населення. Вимоги законодавства до організації заходів з евакуації населення та персоналу. Рекомендації до виконання дій з евакуації.

36. Заходи та засоби радіаційного захисту населення та персоналу.

37. Вимоги ядерного законодавства до нормування доз опромінення людини та населення для виконання відповідних заходів та режимів радіаційного захисту.

38. Нормативно-правове забезпечення роботи керівника установи з підготовки та виконання заходів радіаційного захисту персоналу. Порядок прийняття рішення керівника установи на захист персоналу.

39. Призначення та зміст хімічного захисту населення. Хімічні небезпеки та способи захисту від них.

40. Вимоги законодавства до навчання студентів та працюючого населення з питань цивільного захисту та діям у надзвичайних ситуаціях.

41. Призначення та класифікація засобів індивідуального захисту людини від факторів надзвичайних ситуацій.

42. Порядок дій з підготовки та застосування протигазів.

43. Правила та порядок роботи з дозиметрами.

44. Порядок підготовки та використання захисних комплектів.

45. Правила самостійного виготовлення найпростіших засобів індивідуального захисту.

10. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Формами поточного контролю знань та навичок студентів під час практичних занять є оцінки в балах відповідей та відпрацювання дій тренінгів на заняттях, а також виконання завдань самостійної роботи згідно з «Таблицею розподілу балів, які отримують студенти».

Формою підсумкового контролю знань студентів з навчальної дисципліни є недиференційований залік за сумарним результатом балів оцінок поточного контролю практичних занять: «зараховано» – від 17 до 40 балів, «не зараховано» – від 1 до 16 балів.

Таблиця 7. Розподіл балів, які отримують студенти

№ п/п	Елемент контролю та оцінювання	Кількість елементів оцінювання	Шкала оцінювання	Мін. балів	Макс. балів
1	Відповіді на заняттях	6	1-2	6	12
2	Відпрацювання завдань СР (ЗСР)	5 завдань	0-1	4	5
3	Відпрацювання завдань та дій тренінгів	6 тренінгів	1-2	6	12
4	Виконання індивідуальної самостійної роботи	1	1-3	1	5
5	Наукова робота (тези на щорічну студентську конференцію, стаття)	1	0-6	0	6
Усього для зарахування заліку				17	40

З М І С Т

Вступ.....	3
1. Програма навчальної дисципліни «Цивільний захист у надзвичайних ситуаціях».....	12
2. Загальний розрахунок годин лекцій, практичних занять, самостійної роботи.....	15
3. Завдання до практичних занять та самостійної роботи.....	16
4. Самостійна робота.....	80
5. Індивідуальна робота студентів.....	81
6. Методичні рекомендації до виконання індивідуальної самостійної роботи.....	82
7. Перелік завдань для індивідуальної самостійної роботи..	85
8. Список рекомендованої літератури та правових актів.....	89
9. Програмні питання з навчальної дисципліни «Цивільний захист у надзвичайних ситуаціях».....	91
10. Критерії оцінювання знань студентів.....	94

Навчальне видання

Електронне видання

**«ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ
У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ»**

**навчально-методичні матеріали
для самостійної роботи та практичних занять**

для студентів

другого (магістерського) освітньо-кваліфікаційного рівня
галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право»
денних факультетів

У к л а д а ч і : ЗЕНІН Андрій Петрович,
КАРМАННИЙ Євгеній Вадимович,
КОВЖОГА Сергій Олексійович

Відповідальний за випуск *О. Н. Ярошенко*

Редактор *О. І. Борисенко*
Комп'ютерна верстка *Л. П. Лавриненко*